

***Buletinul Științific
al Universității de Stat
„B.P. Hasdeu” din Cahul:
Științe sociale
Ediție semestrială***

***The Scientific Journal
of Cahul State University
"B. P. Hasdeu": Social Sciences
Semestrial edition***

***2 (10)
2019***

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF:

Sergiu Cornea, Cahul State University „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

DEPUTY EDITORS:

Oleg Bercu, Cahul State University „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

Natalia Saitarli, Cahul State University „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

SCIENTIFIC COMMITTEE:

Ion Guceac, Academy of Sciences of Moldova

Victor Juc, The Institute of Legal and Political Research

Constantin Solomon, Moldova State University

Aurel Simboteanu, Academy of Public Administration

Florin Tudor, „Dunarea de Jos” University of Galati

Elena Bulatova, Mariupol State University, Ukraine

Maria Ureche, „1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia

Mihai Floroiu, „Dunarea de Jos” University of Galati

Valentina Cornea, „Dunarea de Jos” University of Galati

Maria Orlov, Institute of Administrative Sciences of the Republic of Moldova

Nicolai Trofimenko, Mariupol State University, Ukraine

Ludmila Coadă, Free International University of Moldova

Svetlana Cebotari, Moldova State University

Ion Rusandu, The Institute of Legal and Political Research

Lilia Tsiganenko, Izmail State Humanities University

Mirela Paula Costache, „Dunarea de Jos” University of Galati

Luminuița Iosif, „Dunarea de Jos” University of Galati

EDITORIAL TEAM:

Polina Lungu, Cahul State University „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

Irina Pușnei, Cahul State University „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

Anna Niculița, Cahul State University „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

Elena Mandaji, Cahul State University „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

Revista este indexată în bazele de date **CEEOL** și **IBN**

Cuprins

Sergiu CORNEA

PARTICULARITĂȚILE ALEGERILOR LOCALE GENERALE DIN 20 OCTOMBRIE 2019 ÎN CIRCUMSCRIPTIA ELECTORALĂ RAIONALĂ CAHUL	5
--	---

Elena MĂRGINEANU

EVALUAREA IMPACTULUI DE MEDIU PENTRU PROIECTE DE INTERVENȚIE LA SCALĂ MICĂ FINANȚATE DE DONATORII UE ȘI SUA	25
---	----

Valentina CORNEA

FIABILITATEA ȘI LEGITIMITATEA STRATEGIILOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ	34
--	----

Amina ER-RIFAIY

ORGANIZAȚIILE SOCIALE ÎN MAROC	42
--------------------------------	----

Liudmila CHICIUC

ASPECTE PRIVIND MOȘTENIREA ȘTIINȚIFICĂ ȘI CULTURALĂ A INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN DIN BASARABIA (1934-1940)	51
---	----

Artur LEȘCU

ÎNFIINȚAREA ȘI ACTIVITATEA TRIBUNALELOR REGIONALE ȘI A CELOR ȚINUTALE DIN BASARABIA (1812 - 1828)	54
--	----

Anatolie LEȘCU

RELĂȚIILE POPULAȚIEI BASARABIEI CU MILITARIII RUȘI (1812 - 1828)	71
---	----

Summary

Sergiu CORNEA

THE PARTICULARITIES OF THE GENERAL LOCAL ELECTIONS
FROM OCTOBER 20, 2019 IN THE CAHUL DISTRICT ELECTORAL
CONSTITUENCY 5

Elena MĂRGINEANU

EVALUATION OF THE ENVIRONMENTAL IMPACT FOR SMALL-
TERM INTERVENTION PROJECTS FINANCED BY EU AND US
DONORS 25

Valentina CORNEA

THE RELIABILITY AND LEGITIMITY OF LOCAL DEVELOPMENT
STRATEGIE 34

Amina ER-RIFAIY

LES ORGANISATIONS SOCIALES AU MAROC 42

Liudmila CHICIUC

ASPECTS REGARDING THE SCIENTIFIC AND CULTURAL
HERITAGE OF THE ROMANIAN SOCIAL INSTITUTE FROM
BESSARABIA (1934-1940) 51

Artur LEȘCU

ESTABLISHMENT AND ACTIVITY OF REGIONAL AND COUNTY
COURTS IN BESSARABIA (1812 - 1828) 64

Anatolie LEȘCU

RELATIONS OF THE POPULATION OF BESSARABIA WITH THE
RUSSIAN MILITARY (1812 - 1828) 60

**PARTICULARITĂȚILE ALEGERILOR LOCALE GENERALE
DIN 20 OCTOMBRIE 2019 ÎN CIRCUMSCRIPTIA ELECTORALĂ
RAIONALĂ CAHUL**

**THE PARTICULARITIES OF THE GENERAL LOCAL
ELECTIONS FROM OCTOBER 20, 2019 IN THE CAHUL DISTRICT
ELECTORAL CONSTITUENCY**

Sergiu CORNEA

Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

E-mail: cornea.sergiu@usch.md

ORCID ID: 0000-0002-0888-5902

Rezumat: *Alegerile locale au o mare importanță pentru constituirea autorităților publice locale. Capacitatea cetățenilor de a se implica în procesul de constituire a autorităților publice locale și de a participa la procesul decizional local sunt elemente esențiale ale statului democratic contemporan.*

Au fost examinate circumstanțele particulare ale alegerilor locale generale din 20 octombrie 2019 în Circumscripția Electorală Raională Cahul. În mod particular au fost studiate particularitățile competiției electorale pentru funcția de primar al municipiului Cahul.

Cuvinte cheie: *alegeri locale, proces electoral, concurent electoral, Cahul*

CZU: 324(478):342.8

Abstract: *Local elections have a great importance for the establishment of local authorities. The ability of citizens to get involved in the process of establishing local public authorities and to participate in local decision-making process are the essential elements of the contemporary democratic state.*

The particular circumstances of the general local elections from October, 20, 2019, were examined in the Cahul District Electoral Constituency. In particular, were studied the characteristics of the electoral contest for the position of mayor of Cahul.

Key words: *local elections, electoral process, electoral contestants, Cahul.*

UDC: 324(478):342.8

Introducere

Actualitatea problemei cercetate este dată de semnificația teoretică și practică a unui astfel de exercițiu democratic ca alegerile locale, prin care populația își exercită dreptul la autoadministrarea locală. Importanța fenomenului se datorează și faptului că la nivel local, alegerile rămân principala modalitate de a accede în funcții semnificative din punct de vedere politic și de a ocupa funcții administrative, deoarece prin intermediul procedurilor electorale este determinată componența și se formează structura puterii în colectivitățile locale. Mai mult, structura puterii locale este un factor important în procesul

politic la nivel local, iar multe aspecte ale vieții comunitare, sociale și politice ale colectivitățile locale depind de configurația sa.

Interesul științific pentru subiectul alegerilor locale este determinat de faptul că alegerile la acest nivel sunt, cu anumite excepții inevitabile, competitive, iar concurența fiind una reală, neregizată sau trucată. În cadrul colectivităților locale, procesele electorale pot fi destul de complexe și dinamice, cu o largă și diversă componență, iar rezultatul lor fiind, adeseori, imprevizibil.

Totuși, alegerile locale comparativ cu cele naționale nu au beneficiat de suficientă atenție din partea cercetătorilor. Această situație poate fi explicată prin două circumstanțe primordiale. În primul rând, cercetătorii sunt interesați preponderent de alegerile parlamentare care sunt esențiale pentru stabilirea priorităților strategice de dezvoltare a societății pentru anii ce urmează și sunt considerate, astfel, mai importante decât cele locale. În al doilea rând, poate fi menționată atitudinea populației față de puterea locală pe care, o perioadă îndelungată, nu a perceput-o ca fiind una potentă și competentă de a soluționa problemele vitale ale comunităților locale, fapt ce predetermină o participare mai scăzută la alegerile locale.

Nivelul mai scăzut al participării populației la alegerile locale, comparativ cu cele parlamentare, poate fi considerat un indicator sigur al importanței acordate de populație scrutinelor respective: rata participării la alegeri reprezintă o dovadă elocventă a atitudinii cetățeanului față de cele două niveluri ale puterii publice: statală și locală. În Republica Moldova, prezența la urne este mai mare la alegerile parlamentare: rata medie de participare la alegerile parlamentare fiind de 64,5%, iar la cele locale de 58,6%,¹ situație care confirmă gradul redus al încrederii populației față de puterea locală, deși rata de încredere față de „primărie”, potrivit sondajelor de opinie publică, rămâne la cote înalte (Cornea S., 2019, p. 174-175).

Anume atitudinea populației față de alegerile locale poate servi drept cea mai bună ilustrare a stării *de facto* a relațiilor dintre autoritățile puterii publice și comunitatea locală: reflectă gradul real de dezvoltare a rețelelor sociale pe un anumit teritoriu, caracterizează starea reală a conștiinței de masă, caracteristicile culturii politice, legitimitatea reală a instituțiilor administrative locale.

Cadrul instituțional al alegerilor locale

Unul din principiile de bază ale administrării publice locale din Republica Moldova, potrivit prevederilor constituționale (art. 109, alin. 1) este cel al eligibilității autorităților administrației publice locale. Iar în art. 112 intitulat „Autoritățile satești și orașenești” se stipulează în mod expres că „autoritățile administrației publice, prin care se exercită autonomia locală în sate și în orașe,

¹ Rata medie de participare la alegeri a fost calculată de autor în baza mediilor de participare la alegerile parlamentare și locale care au avut loc după 1991.

sunt consiliile locale alese și primarii aleși” (alin. 1).

Primarii orașelor (municipiilor), sectoarelor, satelor (comunelor) și consilierii în consiliile raionale, orașenești (municipale), de sector și sătești (comunale) potrivit prevederilor art. 130 (alin. 1) al Codului electoral al Republicii Moldova se aleg prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, pentru un mandat de 4 ani.

Mecanismul și particularitățile alegerii consilierilor locali și a primarilor sunt reglementate în Capitolul V „Alegerile locale” al Codului electoral al Republicii Moldova.

Prin hotărârea nr. 53 din 18 iunie 2019 Parlamentul Republicii Moldova a stabilit data de 20 octombrie 2019 pentru desfășurarea alegerilor locale generale.

În scopul punerii în aplicare a Hotărârii Parlamentului Republicii Moldova nr. 53 din 18 iunie 2019 privind desfășurarea alegerilor locale generale și în temeiul art. 18 alin. (2), art. 26 și art. 130 din Codul electoral nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997, Comisia Electorală Centrală (CEC) a aprobat *Programul calendaristic pentru realizarea acțiunilor de organizare și desfășurare a alegerilor locale generale din data de 20 octombrie 2019* (Hotărârea CEC nr. 2551 din 31.07.2019).

În vederea executării punctului 7 din *Programul calendaristic pentru realizarea acțiunilor de organizare și desfășurare a alegerilor locale generale din data de 20 octombrie 2019*, aprobat prin hotărârea sa nr. 2551/2019, CEC la 22 august 2019, a decis constituirea circumscripțiilor electorale de nivelul al doilea, printre care și Circumscripția Electorală Raională Cahul, numărul 7 (Hotărârea CEC nr. 2586 din 22.08.2019).

La 03 septembrie 2019 Consiliul Electoral al Circumscripției Electorale Raionale (CECER) Cahul nr. 7 a constituit 37 de circumscripții electorale de nivelul întâi în raionul Cahul (Hotărârea CECER Cahul nr. 03/03 din 03.09.2019). Hotarele circumscripțiilor electorale au fost stabilite în corespundere cu hotarelor unităților administrativ-teritoriale, prevăzute de *Legea nr. 764 din 27.12.2001*. Iar la 6 septembrie 2019 CECER Cahul a constituit Consiliile electorale de circumscripție în cele 37 de circumscripții electorale de nivelul întâi (Hotărârile CECER Cahul nr. 04/01-04/37 din 06.09.2019). Consiliile electorale de circumscripție aveau o componență de 7, 9 sau 11 membri. Nu a existat o raportare strictă a numărului de membri ai Consiliilor electorale de circumscripție la numărul alegătorilor din circumscripție. Consiliile electorale de circumscripție ale celor mai mari circumscripții electorale din raion după numărul de alegători Slobozia Mare (4.919) și Colibași (4.650) aveau în componența lor 7 membri, tot atât cât cele mai mici circumscripții electorale din raion – Lopățica (531) și Lucești (527). Patru Consilii electorale de circumscripție au avut în componența sa câte 11 membri (Giurgiulești, Roșu, Vadul lui Isac, Văleni). Numărul membrilor Consiliile electorale de circumscripție a fost determinat, după cum

rezultă din exemplele prezentate, a fost determinat de configurația și raportul de forțe existent în fiecare localitate și de contextul social și uzanțele locale.

Procesul electoral

La 19 august a demarat perioada electorală pentru alegerile locale generale din 20 octombrie 2019. Perioada electorală, potrivit prevederilor Codului Electoral, poate avea o durată maximă de 90 de zile și se finalizează odată cu confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatelor de aleși locali de către instanțele de judecată. Printre principalele acțiuni care au fost întreprinse în perioada respectivă putem enumera următoarele: constituirea organelor electorale, desemnarea și înregistrarea candidaților, campania electorală, monitorizarea alegerilor, votarea și totalizarea rezultatelor alegerilor.

Prin decizia sa nr. 02/03 din 30 august 2019 CECER Cahul a stabilit locul și timpul recepționării cererilor de eliberare a listelor de subscripție candidaților independenți, a cererilor de înregistrare a grupurilor de inițiativă și a documentelor necesare pentru înregistrarea concurenților pentru participarea la alegeri (Decizia CECER Cahul nr. 02/03 din 30.08.2019).

Conform prevederilor Codului electoral (art. 130, alin. 2), numărul de consilieri este stabilit de *Legea nr. 436-XVI din 28.12.2006*. Potrivit prevederilor art. 11 al legii respective „numărul de consilieri se stabilește în funcție de numărul de locuitori ai unității administrativ-teritoriale la data de 1 ianuarie a anului în care au loc alegerile, conform datelor statistice”. Datele respective sunt prezentate în Tabelul 1.

Tabelul 1: Numărul de consilieri aleși în funcție de numărul de locuitori ai unității administrativ-teritoriale

Numărul de locuitori	Numărul de consilieri
până la 1.500	9
între 1.501 și 2.500	11
între 2.501 și 5.000	13
între 5.001 și 7.000	15
între 7.001 și 10.000	17
între 10.001 și 20.000	23
între 20.001 și 50.000	27
între 50.001 și 100.000	33
între 100.001 și 200.000	35
peste 200.000	43

Sursa: Legea privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006 (art. 11).

Celor mai multe dintre consiliile sătești (comunale) din raionul Cahul le-au fost atribuite 11 mandate – 18 colectivități, câte 9 – 9 colectivități, câte 13 – 7 colectivități și 15 mandate doar la două colectivități: Slobozia Mare și Colibași.

Un consilier local din s. Bucuria, colectivitatea locală cu cel mai mic număr de alegători din raionul Cahul, va reprezenta în Consiliul local 69 de alegători, iar un consilier local din satul Slobozia Mare, colectivitatea locală cu cel mai mare număr de alegători, va reprezenta în Consiliul local 328 de alegători. Iar un consilier local din municipiul Cahul va reprezenta 1.158 de alegători (Anexa 1).

La nivel local, alegerile primarului sunt, din perspectiva locuitorilor, foarte importante pentru buna funcționare a administrației publice locale deoarece locuitorii interacționează nemijlocit cu primarul pentru soluționarea problemelor lor, el fiind perceput ca reprezentant și deținătorul real al puterii locale. De aceea alegerile primarului suscită un interes mai mare decât alegerile în consiliile locale. La alegerile primarului pe prim plan ies calitățile profesionale și morale ale unei persoane concrete, iar alegerile consiliului reprezintă o competiție a „listelor”, unde contează nu atât persoanele concrete cât formațiunile politice care au înaintat listele. Prin asta se explică faptul că populația acordă o mai mare importanță alegerilor primarului decât consiliului.

În cursa pentru cele 37 funcții de primar ale raionului Cahul s-au înscris 136 de persoane (Anexa 2), dintre care 43 femei (32)) și 93 bărbați (68%). Totodată, în 4 localități din raionul Cahul majoritatea candidaților au fost de gen feminin. De exemplu, în comuna Cucoara, din cei 5 candidați la funcția de primar – 3 erau femei, iar în Lebedenco, 3 din 4 candidați. În satul Burlăcenii, în cursă s-au înscris doar femei (3). În unele localități la funcția de primar nu a candidat nici o femeie (Andrușul de Jos, Badicul Moldovenesc, Chioselia Mare, Colibași, Iujnoe, Roșu, Tartaul de Salcie, Tătăraști și Huluboaia) (Lista candidaților).

Cel mai mare număr de candidați pentru funcția de primar a fost atestat în comuna Doina – 8 (localitate cu 1.632 locuitori la 01 ianuarie 2019), câte 7 candidați în municipiul Cahul și satul Crihana Veche, câte 6 candidați în satele Alexandru Ioan Cuza și Vadul lui Isac. În satele Huluboaia și Iujnoe s-au înscris în cursa electorală doar câte un singur candidat (Lista candidaților).

Cea mai strânsă și mai mediatizată a fost concurența pentru funcția de primar al municipiului Cahul – reședința raionului Cahul. Chiar în prima zi în care a demarat procedura de primire a actelor – 9 septembrie, s-a înregistrat în cursa electorală candidatul Partidului Socialiștilor din Republica Moldova Evghenii Osadenco, fiind inclus primul în buletinul de vot. La 11 septembrie, actele pentru înregistrarea candidaturii sale au fost depuse de Oleg Creciun, din partea Partidului Democrat din Moldova. Pe 12 septembrie, pachetul de acte a fost depus de către Antonina Belobrova, candidată din partea Partidului Politic Partidul Șor. La 14 septembrie a depus pachetul de acte pentru înregistrare Petru Burlacu, candidatul Partidului Comuniștilor din republica Moldova.² Nicolae

² Petru Burlacu a deținut funcția de primar al orașului Cahul în perioada anilor 2011 -2015. În alegerile locale din 2015 a pierdut, în turul al doilea, confruntarea cu candidatul independent Nicolae Dandiș.

Dandiș, primarul în exercițiu al municipiului Cahul, a depus listele de subscripție pentru înregistrarea sa în calitate de candidat independent la 13 septembrie. Acesta a reușit să colecteze 2.100 de semnături în susținerea candidaturii sale în doar 5 zile.³ În data de 23 septembrie s-au înregistrat ultimii doi candidați: Sergiu Rența, candidatul Partidului Politic „Partidul Nostru” și Feodor Carp, candidatul Partidul Liberal Democrat din Moldova. Ultimul, cu opt zile înainte de alegeri a depus personal o cerere de retragere din cursa electorală, dar cererea nu i-a fost acceptată deoarece demersul trebuia să fie înaintat din partea reprezentantului legal al partidului politic care l-a înaintat (Un candidat la funcția ...).

Ofertele electorale ale candidaților pentru funcția de primar al municipiului Cahul a fost una foarte generoasă. Includerea în programele electorale a unor deziderate strategice care de fapt constituie atribuții ale autorităților publice locale denotă faptul că concurenții electorali aveau reprezentări aproximative privind competența aleșilor locali. Oferta electorală a concurenților din partea formațiunilor politice se rezumă la următoarele:

Deși foarte bine structurată, oferta electorală a candidatului PDM O. Creciun reprezenta mai mult o declarație de bune intenții cu tentă populistă decât soluții realiste și concrete pentru problemele existente.

Programul electoral al PSRM a fost unul bazat pe spiritul de echipă incluzând mesaje prioritare atât pentru candidatul la funcția de primar cât și pentru consilierii locale: locuri de muncă și atragerea de investiții, un oraș sigur, un oraș curat, grija față de patrimoniul istoric (preponderent rusesc și sovietic), grija față de oameni, un oraș amenajat.

Blocul „ACUM” nu a înaintat un candidat propriu pentru funcția de primar al municipiului Cahul și a decis să-l susțină pe candidatul independent N. Dandiș. Platforma electorală se baza pe trei mesaje esențiale: a) „drumuri renovate și călători mulțumiți”, b) „Cahul municipiul relaxării și al curățeniei”, „Cahul municipiul siguranței”.

La alegerile pentru funcția de primar al municipiului Cahul s-au inclus în competiție mulți candidați independenți, probabil fiind motivați de succesul candidatului independent N. Dandiș la alegerile locale din 14.06.2015. La alegerile locale din 14 iunie 2015 din cei 8 candidați la funcția de primar doar un candidat era independent, ceilalți 7 fiind înaintați de formațiuni politice (Proces-verbal din 15.06.2015). În anul 2015, Petru Burlacu a pierdut în turul II alegerile pentru funcția de primar al orașului Cahul, fiind întrecut la limită de către Nicolae Dandiș, actualul primar. Diferența de atunci dintre candidați a fost doar de 441 de voturi, Petru Burlacu obținând 4.602 voturi, iar Nicolae Dandiș - 5043 voturi.

Prezentăm, foarte succint, ideile esențiale ale mesajelor electorale ale candidaților independenți:

Programul electoral al candidatului independent N. Dandiș a fost influențat

³ Nicolae Dandiș a candidat pentru a 3-a oară independent la funcția de primar.

de poziția sa de primar „en titre” conținând acțiunile prioritare pentru următorul mandat. O bună parte din acțiunile planificate se preconiza de a fi realizate prin atragerea finanțării externe, efort realizat cu succes în mandatul anterior. Sergiu Nebunu a insistat asupra necesității implicării mai active a aleșilor locali în activitatea întreprinderilor municipale. O șansă de dezvoltare pentru municipiul Cahul, potrivit lui S. Nebunu, ar fi crearea în cadrul Primăriei Cahul a unei direcții speciale pentru atragerea investițiilor din fondurile europene precum și dezvoltarea atracțiilor turistice din Cahul dar și din zonă. Mesajul lui Sergiu Rența a fost construit pe analiza activității fracțiunii PP Partidul Nostru în cadrul consiliului municipal și a posibilităților de eficientizare a activității consiliilor raional și municipal. Mesajul-cheie al candidatului independent Dmitri Moruz s-a rezumat la a face orașul mai curat prin managementul deșeurilor și extinderea ariei de salubritate a străzilor. Candidatul Ghegam Davtean a afirmat că nu are un plan de lucru pentru patru ani, pe motiv că în acest timp se pot multe schimba, dar știe cu siguranță ce va face în primul an de activitate. Principalul scop al său în consiliul municipal va fi schimbarea atitudinii atât a consilierilor, dar și a funcționarilor publici față de cetățeni. Victor Chirioglu și-a axat discursul pe problemele privind salubritatea municipiului și, în mod special, acesta a atras atenția asupra stării dezastruoase a drumurilor de la periferiile orașului, oferind soluții de moment pentru ameliorarea stării lor (Electorala 2019).

Competiția electorală s-a desfășurat în baza ofertelor și promisiunilor electorale, candidații având „propria reprezentare a interesului public” (Cornea V., 2018, p. 106). Din peisajul dezbaterilor electorale au lipsit confruntările de idei, programe, viziuni și strategii. A fost mai mult o competiție a declarațiilor, mesajelor și a abilităților de a folosi resursele administrative, financiare și materiale disponibile.

Doar în două localități ale raionului Cahul (Manta și Vadul lui Isac) au avut loc dezbateri publice electorale cu participarea candidaților la funcția de primar. Dezbaterile electorale au fost organizate de Centrul CONTACT în cadrul proiectului „Votează activ! Votează conștient!”, scopul căruia a fost sporirea nivelului de cunoaștere și de înțelegere de către cetățeni a proceselor electorale în cadrul alegerilor generale locale din anul 2019 și promovarea unor alegeri libere și corecte. La dezbaterile electorale din comuna Manta care au fost organizate la 11 octombrie au participat cei 3 candidați înregistrați în cursă: Violeta Hîncu, primarul localității, candidata Blocului Electoral „ACUM Platforma DA și PAS”, Valeriu Roman, candidatul PSRM și Mihail Arseni, candidatul PDM (Dezbateri electorale: comuna Manta). În ziua următoare dezbateri au avut loc în satul Vadul lui Isac la care au participat 5 candidați, din cei 6 înregistrați în cursă: Novîțchi Iulian, candidatul PSRM; Alexandra Piscunov candidata Blocului Electoral „ACUM Platforma DA și PAS”; Stanislav Beșliu, candidatul PDM; Ion Nasulea, candidat independent; Nina Iorga, candidat al

PLDM. Vasile Șeremet, candidatul PP Partidul Șor nu s-a prezentat la dezbateri (Dezbateri electorale: satul Vadul lui Isac).

Prezența la vot

Prezența la vot pe țară în turul 1 a atins cifra de 1.173.834 (41.68%). La votare în raionul Cahul au participat 38.794 votanți (39.15%), dintre care femei – 21.316 (54.95%), bărbați – 17.478 (45.05%) (Prezența la vot). După cum se poate lesne vedea din datele incluse în Tabelul 2 ponderea votanților cu vârstă pre-pensionară și pensionară au o pondere considerabilă, în comparație cu populația tânără 18-40 ani: 45% versus 29,09%.

Tabelul 2: Dezagregarea votanților din raionul Cahul pe grupe demografice (Turul 1):

	Grup demografic	Număr votanți	Procente
1	71+ ani	3.535	9.11
2	56-70 ani	13.923	35.89
3	41-55 ani	10.051	25.91
4	26-40 ani	8.566	22.08
5	18-25 ani	2.719	7.01

Sursa: Prezența la vot. <https://pv.cec.md/> (accesat la 20.10.2019)

Prezența la vot în municipiul Cahul a fost de 11.203 alegători (36.02%), dintre care femei – 6.351 (56.69%), bărbați – 4.852 (43.31%) (Prezența la vot). Și în municipiul Cahul ponderea votanților cu vârstă pre-pensionară și pensionară a fost net superioară față de populația cu vârsta 18-40 ani: 45,85% versus 29,21% (Tabelul 3).

Tabelul 3: Dezagregarea votanților din municipiul Cahul pe grupe demografice (Turul 1):

	Grup demografic	Număr votanți	Procente
1	71+ ani	980	8.75
2	56-70 ani	4.156	37.10
3	41-55 ani	2.795	24.95
4	26-40 ani	2.580	23.03
5	18-25 ani	692	6.18

Sursa: Prezența la vot. <https://pv.cec.md/> (accesat la 03.11.2019)

Prezența la vot în municipiul Cahul pentru alegerea primarului a fost de 11.055 (35.35%), cu 148 alegători mai puțin decât pentru alegerea consiliului local (Proces-verbal din 15.06.2015).

În turul al doilea, în cele 14 localități ale raionului Cahul au participat 10.513 (42.42%) votanți, dintre care femei – 5.641 (53,66%) și bărbați – 4.872 (46,34%). Prezența la vot pe țară în turul 2 a atins cifra de 647.781(40.34%)

(Prezența la vot în turul 2). Și în cel de-al doilea tur populația cu vârsta de 56+ a avut o pondere considerabilă – 42,45% (Tabelul 4).

Tabelul 4: Dezagregarea votanților din raionul Cahul pe grupe demografice (Turul 2):

	Grup demografic	Număr votanți	Procente
1	71+ ani	932	8.87
2	56-70 ani	3530	33.58
3	41-55 ani	2837	26.99
4	26-40 ani	2460	23.40
5	18-25 ani	754	7.17

Sursa: Prezența la vot în turul 2. <https://pvt2.cec.md/cec-alegeri-locale-t2-prezenta.html/> (accesat la 20.11.2019).

Rezultatele alegerilor locale

Toți candidații formațiunilor politice la funcția de primar al municipiului Cahul au obținut rezultate mult mai inferioare în comparație cu formațiunile politice care i-au înaintat. Decalajul, după se vede din datele prezentate în tabelul 5 a fost de 2-3 ori, cu excepția candidatului independent care a fost susținut de Blocul electoral „ACUM” DA și PAS (A se vedea și Anexa 3). Potrivit rezultatelor alegerilor pentru Consiliul municipal Cahul blocul a acumulat 3.706 voturi ceea ce constituie 34,69%. N. Dandiș a obținut de 2,4 ori mai mult decât blocul care l-a susținut – 9.032 voturi (81,95%) (Anexa 5).

În satul Huluboaia Valeriu Oboroc (candidat independent) a fost ales primar de toți cei 243 participanți la votare, acumulând astfel 100% din voturile valabil exprimate (Rezultate preliminare Cahul). În turul 1, la votare în satul Huluboaia au participat 259 alegători (36.07%), dintre care femei – 147 (56.76%) și bărbați – 112 (43.24%). Persoanele cu vârsta de peste 41 de ani au constituit majoritatea – 195 (75,29%) (Prezența la vot).

Tabelul 5: Raportul dintre voturile candidaților formațiunilor politice la funcția de primar și cele pentru consiliul local Cahul

Nr.	Concurenți	Afilierea politică	Primar (%)	Consiliu local (%)
1	Nicolae Dandiș	Independent	81,95	
2	Evghenii Osadcenco	PSRM	11,62	27.64
3	Oleg Creciun	PDM	2,02	6.54
4	Antonina Belobrova	PP „Șor”	1,97	3.73
5	Petru Burlacu	PCRM	1,19	3.25
6	Sergiu Rența	PPPN	0.95	2.54
7	Feodor Carp	PLDM	0,29	1.25

Sursa: <https://pv.cec.md/cec-template-locale-rezultate-preliminare.html> (accesat la 24.10.2019).

În satul Iujnoe, singurul candidat la funcția de primar, Ghenadie Focșa, reprezentantul PDM, a fost ales unanim de cei 242 de locuitori care au participat la votare, acumulând astfel 100% din voturile valabil exprimate. (Rezultate preliminare Cahul). Prezența la vot, turul 1 în satul Iujnoe a fost de 249 alegători (44,39%), dintre care femei – 129 (51,81%) și bărbați – 120 (48,19%). Persoanele cu vârsta de peste 41 de ani au constituit majoritatea – 186 (74,69%) (Prezența la vot).

Rezultatele alegerilor primarului în satul Colibași, a doua localitate a raionului după numărul de locuitori, au fost : Ion Dolganiuc (independent) – 1.403 (91,16%); Gheorghe Tricolici (Mișcarea Populară Antimafie) – 87 voturi (5,65%); Ion Caramet (PP „Șor”) – 49 voturi (3,18%) (Rezultate preliminare Cahul). În satul Colibași, turul 1 au participat la votare 1558 alegători (32,32%), dintre care femei – 852 (54,69%) și bărbați – 706 (45,31%). Și în această localitate persoanele cu vârsta de peste 41 de ani au constituit majoritatea – 1.211 (77,73%) (Prezența la vot). Rezultatele primului tur al alegerilor primarilor în raionul Cahul sunt prezentate în Anexa 3.

În turul 2 al alegerilor pentru funcția de primar au participat reprezentanții următoarelor partide politice: PDM – 8, PSRM – 6, „ACUM” DA și PAS – 5, PPPN – 3, PP „Șor” – 1, PPEM – 1, PLDM – 1 și trei candidați independenți (Rezultate preliminare turul 2). Lupta pentru funcția de primar în turul 2 a fost foarte strânsă. Niciunul, din câștigători nu a depășit pragul de 63% din voturile valabil exprimate (Anexa 4).

Concluzii

O particularitate a alegerilor locale generale din 20 octombrie 2019 a fost neconcordanța existentă dintre numărul populației stabile și numărul alegătorilor din listele electorale, listele electorale incluzând un număr nejustificat de mare de alegători raportat la numărul real al populației din localități. (Anexa 1). În 14 localități din Republica Moldova numărul de alegători era mai mare decât numărul de locuitori. Cele mai multe localități de acest gen au fost în UTA Găgăuzia și raioanele Cimișlia și Ștefan Vodă (Liubec, 2019).

În pofida desfășurării campaniei electorale într-un mediu concurențial, au fost semnalate cazuri de „PR negru” și agitație negativă adresată candidaților, în special în social media, sub formă de discursuri de discreditare și atacuri verbale la persoană, care s-au amplificat în turul doi.

O tendință semnificativă din ultimile două decenii, care a influențat natura proceselor electorale locale și a modificat componența principalilor săi participanți, a fost activitatea politică a actorilor din mediul de afaceri, care, conștientizând avantajele oferite de calitatea de ales local și de posibilitatea de a influența deciziile consiliilor locale ori de a beneficia de contractele plătite din banii publici au trecut de la activități orientate exclusiv economic și la cele cu

carater politic. Astfel, afaceriștii locali, nu au vrut să se limiteze doar la negocieri informale, episodice cu reprezentanții autorităților locale, s-au înscris în procesele electorale și au luptat pentru un mandat de consilier local sau raional, iar în unele cazuri, pentru funcția de primar.

Capacitatea cetățenilor de a se implica în procesul de constituire a autorităților publice locale, de a participa la luarea deciziilor care le soluționează problemele importante ale vieții lor sunt elemente integrante al unui stat democratic contemporan.

În Republica Moldova se atestă o oarecare izolare a autorităților publice locale de majoritatea locuitorilor, iar alegerile se transformă dintr-un sistem de selecție a celor mai buni reprezentanți ai colectivității locale într-o competiție a resurselor financiare și administrative.

Procesul electoral local este un atribut inherent al statului democratic și, din moment ce autonomia locală este unul dintre fundamentele esențiale ale sistemului constituțional al Republicii Moldova, diminuarea relevanței procesului electoral la nivel local prin intermediul căruia se constituie autoritățile puterii locale ar însemna limitarea fundamentelor democratice ale statului.

Referințe bibliografice:

1. Codul Electoral nr. 1381-XIII din 21.11.1997.
2. Cornea, S. (2019) *Reorganizarea teritorială a puterii locale – imperativ al modernizării Republicii Moldova*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
3. Cornea V. (2018) The Sources of Distortion of Local Public Interest. *Transylvanian International Conference in Public Administration: Cluj-Napoca, Romania, 2-4 November 2017*. Cluj-Napoca: Accent, pp.101-114.
4. Decizia CECER Cahul nr. 02/03 din 30.08.2019 cu privire la stabilirea locului și timpului recepționării cererilor de eliberare a listelor de subscripție candidaților independenți, a cererilor de înregistrare a grupurilor de inițiativă și a documentelor necesare pentru înregistrarea concurenților la alegerile locale. Disponibil la: [https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/B%C4%83l%C8%9Bi/Cahul/Cahul%20Hotar%C4%83re%20locul%20%C8%99i%20timpul%20recep%C8%9Bion%C4%83rii3_\(1\)\(1\).pdf](https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/B%C4%83l%C8%9Bi/Cahul/Cahul%20Hotar%C4%83re%20locul%20%C8%99i%20timpul%20recep%C8%9Bion%C4%83rii3_(1)(1).pdf) (accesat la 28.09.2019).
5. Dezbateri electorale: comuna Manta, raionul Cahul. Disponibil la: <https://ziuadeazi.md/post/dezbateri-electorale-comuna-manta-raionul-cahul-video> (accesat la 21.11.2019).
6. Dezbateri electorale: satul Vadul lui Isac, raionul Cahul. Disponibil la: <https://ziuadeazi.md/post/dezbateri-electorale-s-vadul-lui-isac-raionul-cahul-video> (accesat la 21.11.2019).
7. Electorala 2019. Disponibil la: <https://ziuadeazi.md/posts/cat/electorala-2019> (accesat la 18.10.2019).
8. Hotărârea CEC nr. 2551 din 31.07.2019 cu privire la aprobarea Programului

- calendaristic pentru realizarea acțiunilor de organizare și desfășurare a alegerilor locale generale din 20 octombrie 2019 nr. 2551 din 31.07.2019. Disponibil la: https://a.cec.md/ro/cu-privire-la-aprobarea-programului-calendaristic-pentru-realizarea-actiunilor-d-2751_93561.html (accesat la 14.09.2019).
9. Hotărârea CEC nr. 2586 din 22.08.2019 cu privire la constituirea circumscripțiilor electorale de nivelul al doilea pentru desfășurarea alegerilor locale generale din 20 octombrie 2019. Disponibil la: https://a.cec.md/ro/cu-privire-la-constituirea-circumscripțiilor-electorale-de-nivelul-al-doilea-2751_94396.html (accesat la 10.10.2019).
10. Hotărârea CECER Cahul nr. 03/03 din 03.09.2019 cu privire la constituirea circumscripțiilor electorale municipale și satești (comunale) de nivelul întâi în raionul Cahul pentru desfășurarea alegerilor locale generale din 20 octombrie 2019. Disponibil la: <https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/CECE%2023/CECE%20Cahul/Hot%2003%20CECE%20Cahul.pdf> (accesat la 12.09.2019).
11. Hotărârile CECER Cahul nr. 04/01-04/37 din 06.09.2019 privind constituirea Consiliilor electorale de circumscripție ale circumscripției electorale locale. Disponibil la: https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/CECE%2023/CECE%20Cahul/img20190906_18122748.pdf (accesat la 19.09.2019).
12. Legea privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006.
13. Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova nr. 764 din 27 decembrie 2001.
14. Lista candidaților înregistrați pentru funcția de primar la alegerile locale generale din 20 octombrie 2019 în circumscripția electorală raională Cahul, nr. 7. Disponibil la: <https://a.cec.md/ro/functia-de-primar-6001.html> (accesat la 23.11.2019).
15. Liubec, Ig. (2019) Lista localităților unde numărul de alegători depășește numărul de locuitori. Disponibil la: <https://deschide.md/ro/stiri/politic/53203/Statistica--Lista-localit%C4%83%C8%9Bilor-unde-num%C4%83rul-de-aleg%C4%83tori-dep%C4%83%C8%99e%C8%99te-num%C4%83rul-de-locuitori.htm> (accesat la 29.08.2019).
16. Prezența la vot în turul 2. Disponibil la: <https://pvt2.cec.md/cec-alegeri-locale-t2-prezenta.html> (accesat la 20.11.2019).
17. Prezența la vot. Disponibil la: <https://pv.cec.md/> (accesat la 20.10.2019).
18. Proces-verbal din 15.06.2015 privind totalizarea rezultatelor votării la alegerea primarului orașului Cahul. Disponibil la: https://a.cec.md/storage/old_site_files/pv/Cahul/pl/1.pdf (accesat la 03.12.2019).
19. Rezultate preliminare Cahul. Disponibil la: <https://pv.cec.md/cec-template-locale-rezultate-preliminare.html> (accesat la 21.10.2019).

20. Un candidat la funcția de primar dorește să iasă din cursă, dar partidul nu-l lasă. Disponibil la: <https://ziuadeazi.md/post/un-candidat-la-functia-de-primar-doreste-sa-iasa-din-cursa-dar-partidul-nu-l-lasa> (accesat la 15.10.2019).

Anexa 1

Numărul de locuitori, numărul alegătorilor din listele de bază și numărul consilierilor în consiliile satești (comunale), orașenești și municipale ale raionului Cahul

Nr. d/o	Denumirea unității administrativ-teritoriale de nivelul întâi	Numărul de locuitori la 01.01.2019	Numărul alegătorilor din listele de bază	Numărul mandatelor de consilier
1.	mun. Cahul	36.945	31.273	27
2.	satul Alexanderfeld	1.361	1.106	9
3.	satul Alexandru Ioan Cuza	2.491	1.999	11
4.	satul Andrușul de Jos	2.335	1.804	11
5.	satul Andrușul de Sus	1.502	1.408	11
6.	satul Badicul Moldovenesc	1.304	1.104	9
7.	satul Baurci-Moldoveni	2.091	1.706	11
8.	satul Borceag	1.501	1.210	11
9.	satul Brînza	2.438	2.044	11
10.	satul Bucuria	696	624	9
11.	comuna Burlacu	1.925	1.699	11
12.	comuna Burlăceni	2.003	1.721	11
13.	comuna Chioselia Mare	1.503	1.198	11
14.	satul Cișlița-Prut	1.163	1.043	9
15.	satul Colibași	5.694	4.650	15
16.	satul Crihana Veche	4.604	3.685	13
17.	comuna Cucoara	1.847	1.600	11
18.	comuna Doina	1.632	1.591	11
19.	comuna Găvănoasa	2.190	1.779	11
20.	satul Giurgiulești	2.875	2.595	13
21.	satul Huluboaia	837	717	9
22.	satul Iujnoe	725	568	9
23.	comuna Larga Nouă	1.501	1.249	11
24.	comuna Lebedenco	2.294	2.034	11
25.	satul Lopățica	627	531	9
26.	satul Lucești	571	527	9
27.	comuna Manta	3.958	3.375	13
28.	comuna Moscovei	3.196	2.770	13
29.	comuna Pelinei	2.255	1.994	11
30.	satul Roșu	3.132	2.766	13
31.	satul Slobozia Mare	5.751	4.919	15
32.	satul Taraclia de Salcie	1.536	1.277	11
33.	satul Tartaul de Salcie	980	773	9
34.	satul Tătărești	1.910	1.605	11
35.	satul Vadul lui Isac	2.823	2.452	13
36.	satul Văleni	3.032	2.506	13
37.	comuna Zirnești	2.162	2.249	11

Sursa: Hotărârea CEC cu privire la stabilirea numărului de mandate de consilier local pentru alegerile locale generale din data de 20 octombrie 2019 nr. 2573 din 16 august 2019. https://a.cec.md/ro/cu-privire-la-stabilirea-numarului-de-mandate-de-consilier-local-2751_94230.html (accesat la 29.08.2019); Procesele-verbale scanate. https://a.cec.md/index.php/ro/consilieri-locali-3080_89969.html (accesat la 23.11.2019).

Anexa 2

Lista candidaților înregistrați pentru funcția de primar la alegerile locale
 generale din 20.10.2019 în circumscripția electorală raională Cahul, nr. 7

Denumirea Circumscripției	(Nume/Prenume)	(de către cine a fost desemnat) (denumirea formațiunii/ candidat independent)
Municipiul Cahul	Evgheni Osadcenco	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Oleg Creciun	Partidul Democrat din Moldova
	Antonina Belobrova	Partidul Politic „ȘOR”
	Nicolae Dandiș	Candidat independent
	Petru Burlacu	Partidul Politic „Partidul Comuniștilor din Republica Moldova”
	Rența Sergiu	Partidul Politic ”Partidul Nostru”
	Carp Feodor	Partidul Liberal Democrat din Moldova
satul Alexandru Ioan Cuza	Ruslan Ajder	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Ion Hioară	Partidul Democrat din Moldova
	Valentina Barabash	Partidul Politic „ȘOR”
	Ciobor Eugeniu	Candidat independent
	Cîrchelan Leonid	Partidul Liberal Democrat din Moldova
	Calaidjoglu Nicolae	BE ACUM Platforma DA și PAS
satul Alexanderfeld	Alexandr Jabroveț	Partidul Politic ”Partidul Nostru”
	Arnautova Liubovi	Candidat independent
satul Andrușul de Jos	Constantin Leonte	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Curjos Traian	BE ACUM Platforma DA și PAS
	Pralea Gheorghe	Partidul Democrat din Moldova
satul Andrușul de Sus	Ciobanu Sorin	Partidul Democrat din Moldova
	Miron Veronica	BE Platforma DA și PAS
satul Badicul Moldovenesc	Goropceanu Dumitru	Partidul Democrat din Moldova
	Boca Serghei	BE ACUM Platforma DA și PAS
	Tabac Nicolae	Partidul Politic ”ȘOR”
satul Baurci- Moldoveni	Elena Enachi	Partidul Democrat din Moldova
	Mariana Cara	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Cojocaru Vladimir	Partidul Politic ”ȘOR”
satul Borceag	Capita Ion	Candidat independent
	Rusu Tatiana	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
satul Brânza	Vasile Munteanu	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Luiza Caragacean	Partidul Democrat din Moldova
	Catera Leonid	BE ACUM Platforma DA și PAS
	Eni Silvia	Candidat independent

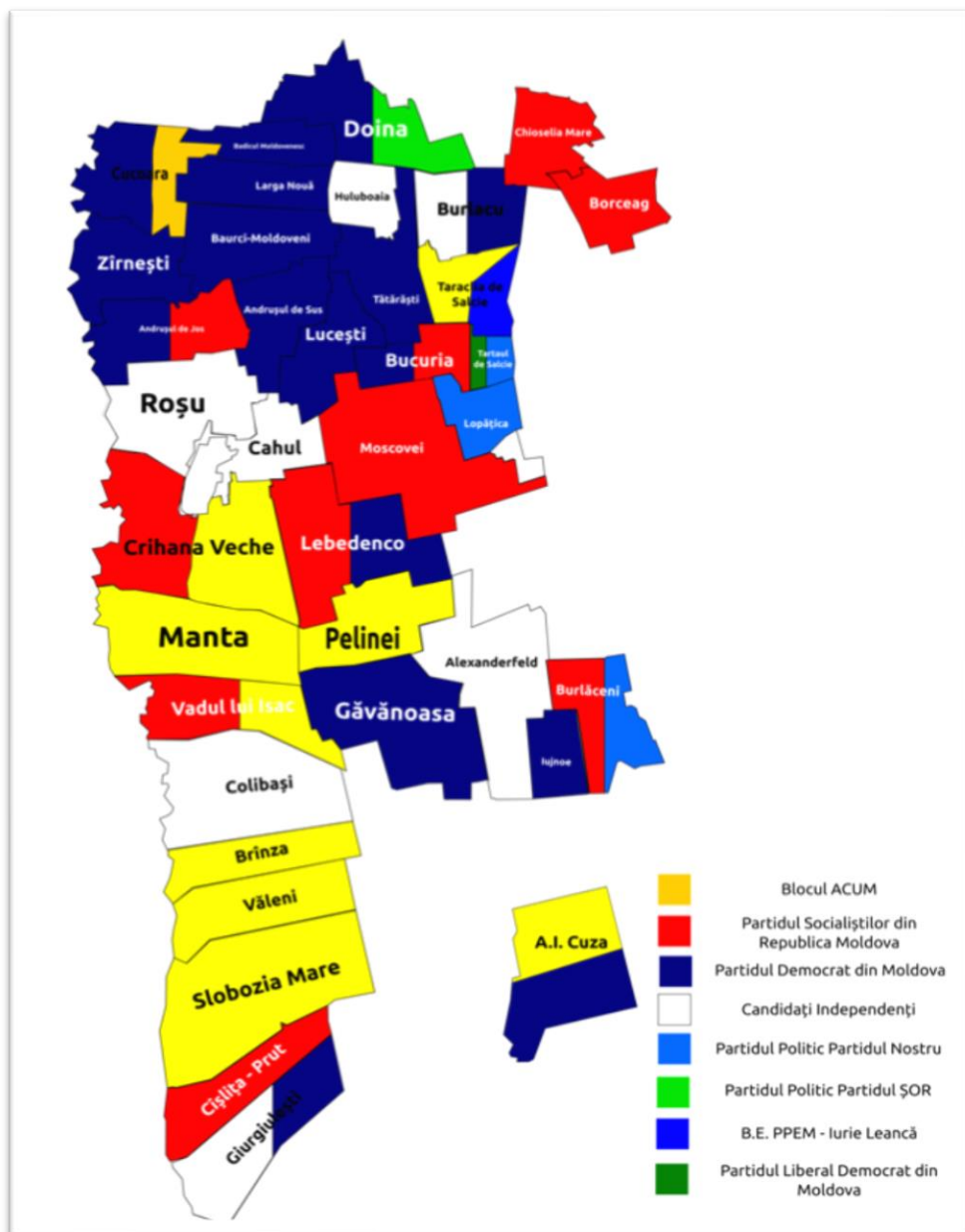
satul Bucuria	Viorica Mocanu	Partidul Politic „Partidul Socialiştilor din Republica Moldova”
	Dumitru Derminji	Partidul Democrat din Moldova
	Ion Brăileanu	Partidul Politic ”Partidul Nostru”
	Constantin Anton	Partidul Comuniştilor din Republica Moldova
comuna Burlacu	Ştefan COBZARI	Partidul Politic „Partidul Socialiştilor din Republica Moldova”
	Munteanu Mihail	Candidat independent
	Nichiforeac Natalia	Partidul Democrat din Moldova
	Roşcovanu Vitalie	Partidul Naţional Liberal
comuna Burlăceni	Lida CARPENCO	Partidul Politic ”Partidul Nostru”
	Svetlana GUDI	Partidul Politic „Partidul Socialiştilor din Republica Moldova”
	Vlas Ana	Candidat independent
comuna Chioselia Mare	Gheorghe Sarioglo	Partidul Politic „Partidul Socialiştilor din Republica Moldova”
	Boboc Nicolae	Partidul Democrat din Moldova
satul Câşliţa-Prut	Valachi vAlexandru	Partidul Politic „Partidul Socialiştilor din Republica Moldova”
	Nicula Elena	Partidul Politic ”ŞOR”
	Neagu Natalia	BE ACUM Platforma DA şi PAS
	Spînu Andrei	Partidul Liberal Democrat din Moldova
	Enciu Valentin	Partidul Democrat din Moldova
satul Colibaşi	Dolganiuc Ion	Candidat independent
	Caramet Ion	Partidul Politic ”ŞOR”
	Tricolici Gheorghe	PP Mişcarea Populară Antimafie
satul Crihana Veche	Nicolae OLTEANU	Partidul Politic „Partidul Socialiştilor din Republica Moldova”
	Armanu Ivan	Partidul Democrat din Moldova
	Bogdanov Vladimir	Partidul Politic ”ŞOR”
	Moraru Ecaterina	Partidul Politic ”Partidul Nostru”
	Miclauş Igor	BE ACUM Platforma DA şi PAS
	Caciuc Vasile	Partidul Politic Partidul Comuniştilor din Republica Moldova
	Dulghieru Gheorghe	Candidat independent
comuna Cucoara	Gheorghe Tecuceanu	Partidul Politic „Partidul Socialiştilor din Republica Moldova”
	Diacenco Vasile	Candidat independent
	Săcareanu Valentina	Partidul Democrat din Moldova
	Cucurca Maria	Partidul Politic ”ŞOR”
	Denisenco Tatiana	BE ACUM Platforma DA şi PAS
comuna Doina	Vasili Liţcan	Partidul Politic „Partidul Socialiştilor din Republica Moldova”
	Serghei Carmalac	Partidul Politic ”ŞOR”
	Vasile Ghenciu	Partidul Democrat din Moldova

	Alexandru Grigoraș	Partidul Liberal Democrat din Moldova
	Oleg Pirojanschi	Partidul Politic Partidul Comuniștilor din Republica Moldova
	Elena Donea	BE Acum Platforma Da și PAS
	Popov Svetlana	Candidat independent
	Popovicenco Maria	Partidul Politic ”Partidul Nostru”
comuna Găvănoasa	Ivasenco Elena	Partidul Politic ”ȘOR”
	Cravcenco Dumitru	BE „ACUM Platforma DA și PAS”
	Chilimicenco Ivan	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Ivanov Vadim	Partidul Democrat din Moldova
satul Giurgiulești	Burcă Ilie	BE „ACUM Platforma DA și PAS”
	Apostol Vasile	Candidat independent
	Arabadji Ion	Partidul Politic ”ȘOR”
	Gălățeanu Tatiana	Partidul Democrat din Moldova
satul Huluboaia	Oboroc Valeriu	Candidat independent
satul Iujnoe	Focșa Ghenadie	Partidul Democrat din Moldova
comuna Larga Nouă	Ion Manolache	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Maidan Tatiana	Partidul Democrat din Moldova
comuna Lebedenco	Pocotilo Veronica	Partidul Politic ”ȘOR”
	Candja Elena	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Pinti Tatiana	Candidat independent
	Ivanov Ivan	Partidul Democrat din Moldova
satul Lopățica	Tatiana Topală	Partidul Politic ”Partidul Nostru”
	Natalia Sorocean	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Alacev Ivan	Candidat independent
satul Lucești	Irina Marin	Partidul Democrat din Moldova
	Larisa Vihodeț	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Vadim Cravcenco	Partidul Politic ”Partidul Nostru”
	Serghei Clapciuc	Partidul Politic „Partidul Comuniștilor din Republica Moldova”
comuna Manta	Valeriu Roman	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Arseni Mihail	Partidul Democrat din Moldova
	Hîncu Violeta	BE” ACUM Platforma DA și PAS”
comuna Moscovei	Volcov Stepan	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Grecova Agnesa	BE” ACUM Platforma DA și PAS”
	Bucicovar Nicolai	Candidat independent

comuna Pelinei	Munteanu Nina	Partidul Democrat din Moldova
	Luca Tudor	BE „ACUM Platforma DA și PAS”
	Loghin Ion	Partidul Politic „Partidul Unității Naționale”
satul Roșu	Gheorghe Ieșanu	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Savilencu Nicolae	Candidat independent
	Roman Victor	Partidul Democrat din Moldova
	Costenco Iurie	Partidul Politic ”ȘOR”
satul Slobozia Mare	Moldoveanu Constantin	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Carastan Valentina	BE „ACUM Platforma DA și PAS”
satul Taraclia de Salcie	Mihail Vrabie	Partidul Democrat din Moldova
	Mihailuc Elizaveta	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Axenti Gheorghe	BE „ACUM Platforma DA și PAS”
	Condorachi Gheorghe	Partidul Liberal Democrat din Moldova
	Buguleț Tatiana	Partidul Politic „Partidul Popular European din Moldova”
comuna Tartaful de Salcie	Dragan Ion	Partidul Democrat din Moldova
	Focșă Victor	Partidul Liberal Democrat din Moldova
	Stoianov Iurie	Partidul Politic ”Partidul Nostru”
satul Tătărești	Mihai Dionis	Partidul Democrat din Moldova
	Iurașco Viorel	BE „ACUM Platforma DA și PAS”
satul Vadul lui Isac	Iulian Novîțchi	Partidul Politic „Partidul Socialiștilor din Republica Moldova”
	Stanislav Beșliu	Partidul Democrat din Moldova
	Vasile Șeremet	Partidul Politic „ȘOR”
	Ion Nasulea	Candidat independent
	Piscunov Alexandra	BE „ACUM Platforma DA și PAS”
	Iorga Nina	PLDM
satul Văleni	Nicolae Lupașcu	Candidat independent
	Niculiță Ilie	Partidul Politic ”ȘOR”
	Știrbeț Silvia	BE „ACUM Platforma DA și PAS”
comuna Zărnești	Chiriac Vasilisa	BE „ACUM Platforma DA și PAS”
	Beju Nicolae	Partidul Democrat din Moldova

Sursa: Lista candidaților înregistrați pentru funcția de primar la alegerile locale generale din 20 octombrie 2019 în circumscripția electorală raională Cahul, nr. 7. <https://a.cec.md/ro/funcția-de-primar-6001.html> (accesat la 10.11.2019)

Rezultatele alegerilor Primarilor din raionul Cahul (turul I)

Sursa: <https://pv.cec.md/cec-template-locale-rezultate-preliminare.html>; <https://ziuadeazi.md>
(accesate la 24.10.2019)

Anexa 4

Rezultatele alegerilor primarului municipiului Cahul

Nr.	Concurenți	Afilieră politică	Voturi	Procente
1	Nicolae Dandiș	Candidat independent	9.032	81,95
2	Evghenii Osadcenco	PSRM	1.281	11,62
3	Oleg Creciun	PDM	223	2,02
4	Antonina Belobrova	PP „Șor”	217	1,97
5	Petru Burlacu	PCRM	131	1,19
6	Sergiu Rența	PPPN	105	0,95
7	Feodor Carp	PLDM	32	0,29

Sursa: <https://pv.cec.md/cec-template-locale-rezultate-preliminare.html> (accesat la 24.10.2019)

Anexa 5

Rezultatele alegerilor pentru primari Turul 2

	Localitatea	Nume, prenume	Afilieră	Voturi	%
1	s. Bucuria	Dermenji Dmitri	PDM	164	55,59
2	s. Andrușul de Jos	Leonte Constantin	PSRM	475	50,64
3	s. Alexandru Ioan Cuza	Calaidjoglu Nicolae	„ACUM” DA și PAS	554	59,12
4	com. Burlacu	Munteanu Mihail	Independent	358	54,00
5	com. Burlăceni	Carpenco Lida	PPPN	397	52,58
6	s. Lopățica	Topală Tatiana	PPPN	160	62,26
7	com. Lebedenco	Candja Elena	PSRM	395	51,57
8	com. Doina	Carmalac Serghei	PP „Șor”	416	62,09
9	s. Crihana Veche	Miclaus Igor	„ACUM” DA și PAS	703	52,70
10	s. Giurgiulești	Gălățeanu Tatiana	PDM	697	53,70
11	s. Taraclia de Salcie	Axenti Gheorghe	„ACUM” DA și PAS	309	62,55
12	com. Tartaul de Salcie	Stoianov Iurie	PPPN	234	54,67
13	s. Vadul lui Isac	Piscunov Alexandra	„ACUM” DA și PAS	539	59,30
14	com. Cucoara	Denisenco Tatiana	„ACUM” DA și PAS	415	62,78

Sursa: Rezultate preliminare turul 2. <https://pvt2.cec.md/cec-alegeri-locale-t2-rezultate-preliminare.html> (accesat la 23.11.2019).

EVALUAREA IMPACTULUI DE MEDIU PENTRU PROIECTE DE INTERVENȚIE LA SCALĂ MICĂ FINANȚATE DE DONATORII UE ȘI SUA

EVALUATION OF THE ENVIRONMENTAL IMPACT FOR SMALL-TERM INTERVENTION PROJECTS FINANCED BY EU AND US DONORS

Elena MĂRGINEANU

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

E-mail: margineanu.elena@gmail.com

Rezumat: Obiectivul acestui articol este de a examina rigorile pentru efectuarea evaluării impactului asupra mediului în proiectele pe filiera dezvoltării durabile dar cu intervenții de scară mică, și a dezbate eficiența abordării uniforme pentru activitatea de evaluare și monitorizare. Există o clară distincție între potențialul impact cauzat de un proiect de scară mare și unul de intervenție minoră, însă criteriile de evaluare al acestuia se sprijină pe aceleași principii, pe de o parte - satisfac în mod teoretic standardele unui stat de drept, iar pe de altă parte – îngreunează mecanismul de implementare și implicit aduc fisuri probabilității de replicabilitate (inerent sustenabilitate conceptuală) a proiectului de dezvoltare examinat.

Cuvinte-cheie: Mediu, impact, evaluare, proiect, finanțare

CZU: 574:349.6

Abstract: The objective of this article is to examine the rigor for carrying out the environmental impact assessment in projects on sustainable development but with small scale interventions, and to discuss the efficiency of the uniform approach for the evaluation and monitoring activity. There is a clear distinction between the potential impact caused by a large-scale project and a minor intervention, but its evaluation criteria are based on the same principles, on the one hand - theoretically satisfying the standards of a rule of law, and on another hand - it impedes the mechanism of implementation and implicitly raises questions regarding the replicability (inherent conceptual sustainability) of the examined development project.

Keywords: Environment, impact, evaluation, project, financing

UDC: 574:349.6

Introducere

În conformitate cu art. 20, aliniat (2) litera a) din Legea Nr. 86 din 29.05.2014, pentru evaluarea impactului asupra mediului se ține cont de următoarele informații: descrierea activității planificate, inclusiv descrierea

caracteristicilor fizice, și cerințele în materie de utilizare a terenului în cursul fazelor de construcție și funcționare; estimarea, în funcție de tip și cantitate, a reziduurilor și a emisiilor potențiale (poluarea apei, aerului, solului și subsolului, zgomot, vibrații, radiații termice și radioactive etc.) rezultate din activitatea planificată și informația referitoare la locul desfășurării activității planificate. Litera c) al aceluiași articol, prevede și descrierea stării curente a elementelor de mediu care ar putea fi afectate în mod semnificativ de activitatea planificată, cuprinzând, în special, populația, flora, fauna, solul, subsolul, apa, aerul, factorii climatici, bunurile materiale, inclusiv patrimoniul arheologic și arhitectural, peisajul și relațiile dintre toți acești factori, cu detaliile necesare pentru a putea determina starea inițială a mediului din zona activității planificate.

Prin urmare, evaluarea impactului asupra mediului are caracter de prevenire și include analiza potențialului risc ecologic (care poate fi prezentat de către proiectele examinate) pe diferite domenii: flora și biodiversitatea, condițiile amoverice și acvaticice, factorii antropici (totalitatea acțiunilor omului în raport cu natura). Astfel, un chestionar de mediu cuprinde analiza domeniilor majore indicate în Legea Nr. 1515 din 16.06.1993 privind protecția mediului înconjurător, secțiunea 2, capitolul V (secțiunea 1, 2, 3, 4, 5) și capitolul VI.

Toate evaluările de mediu și majoritatea examinărilor inițiale de mediu stabilesc „condiții” de mediu obligatorii [acțiuni de atenuare] care trebuie îndeplinite în timpul implementării proiectului sau activității pentru a proteja mediul și sănătatea publică. Imperativitatea acestei evaluări a sporește atenția forței administrative către problemele de mediu. În proiectele de dezvoltare cu finanțare internațională, pentru satisfacerea cerințelor donatorului, se face referință atât la normele naționale (a teritoriului unde se desfășoară implementarea proiectului), cât și la prevederile internaționale.

Gradul de investigare a problemei în prezent și scopul cercetării

Conform normelor Republicii Moldova și literaturii de specialitate, evaluarea impactului asupra mediului și chestionarul acestuia trebuie să includă prevederi din mai multe dimensiuni. Prin protecția mediului sunt vizate aspecte precum gestionarea economicoasă a resurselor, reconstrucția ecologică a mediului și evitarea poluării. Astfel, se verifică existența pericolelor majore pentru mediu începând cu poziționarea teritorială, potențialitatea de scurgere, sedimentare sau inundații, până la consumul de energie și impactul asupra fluxului rutier.

Prin dimensiunea vegetație și biodiversitate, se verifică impactul proiectului asupra habitatelor de specii amenințate sau pe cale de dispariție (dacă acestea sunt înregistrate în proximitatea locului unde va fi implementat proiectul) precum și pericolul de exploatare a substanțelor toxice (fie în sol sau ape de suprafață) care ar putea periclita dezvoltarea naturală a micro-organismelor.

Prin dimensiunea condițiilor atmosferice și calitatea apei se asigură faptul că prin proiectul în cauză Nu se prevăd emisii suplimentare în aer pentru care sunt obligatorii autorizații speciale de mediu (preferabil este absența necesității de emisie a acesteia). De asemenea, o importanță ecologică prioritară este apa și folosința acesteia. Legea Nr. 272/2011 art. 2, art. 8 lit c), art. 15, art. 16, art. 22, art. 23, art. 24 prevede folosința specială a apei. Scopul utilizării acesteia Nu cade sub incidența art. 22 al. (1) care prevăde următoarele scopuri: a) consumul uman și alte necesități casnice; b) adăparea animalelor fără utilizarea de structuri permanente; c) irigarea terenurilor de pe lângă casă; d) scăldatul și agrementul; e) captarea și folosința apei pentru lupta împotriva incendiilor sau în orice altă situație de urgență. Respectiv, aceste moduri de folosință nu necesită autorizație specială și nu prezintă un pericol major pentru mediu.

În dimensiunea deșeurilor, este analizată abordarea ecologică cu privire la colectarea, depozitarea, transportarea și reciclarea deșeurilor, precum și riscurile pentru sănătatea publică asociate proiectului. Obiectivul principal este de a verifica răspunsul proiectelor la cerințele cu privire la respectarea normelor sanitare (reciclare și reutilizare – definiție oficială prezentată în Legea Nr. 209/2016) și respectării ierarhiei deșeurilor și modalitatea aplicării acesteia, art. 3, al. (1): a) prevenirea; b) pregătirea pentru reutilizare; c) reciclarea; d) alte operațiuni de valorificare, inclusiv valorificarea energetică; e) eliminarea. De asemenea, întucât programul național pentru gestionarea deșeurilor prin Hotărârea Guvernului Nr. 248/2013, promovează reciclarea sau reutilizarea produselor și crearea a măsurilor de stimulare a activităților de pregătire pentru reutilizare – art. 14, al (3) În scopul atingerii obiectivelor politicii de stat prevăzute la alin. (1), autoritățile administrației publice locale, producătorii inițiali de deșeurii și deținătorii de deșeurii au obligația: a) începând cu data intrării în vigoare a prezentei legi, să asigure inițierea activităților de introducere a sistemelor de colectare separată conform alin. (1) lit. a); b) să realizeze activitățile de reutilizare și reciclare a deșeurilor în conformitate cu obiectivele specificate la alin. (1) lit. b) și c). Prin urmare, ca rezultat al analizei potențialului impact asupra mediului, este general aplicată recomandarea de a satisface aceste cerințe prin măsuri de contracarare.

Pentru donatorii din Statele Unite ale Americii, 22 CFR 216 (Reg. 216) este regulamentul federal al SUA care definește procesul de evaluare a impactului asupra mediului (EIA) în faza pre-implementare al USAID. Rezultatul acestui proces este Regulamentul de documentație 216 - în principal: Cereri pentru excluderi categorice (PCE), Examinări inițiale de mediu (IEE) și Evaluări de mediu (EA). În conformitate cu secțiunile 118 litera (b) și 621 din Legea privind asistența externă din 1961, precum și modificările recente (FAA), sunt utilizate proceduri generale de A.I.D. pentru a se asigura că factorii și valorile de mediu sunt integrate în procesul de luare a deciziilor.

Pentru donatorii din Uniunea Europeană, directiva 2011/92/EU cu amendamente din 2014/52/EU, prevede toate criteriile relevante și explicațiile de rigoare cu privire la efectuarea impactului asupra mediului (element esențial al politicii UE de mediu) pentru proiecte depuse atât de aplicanți privați cât și de candidați publici (aceste regulamente cuprind: procesul de evaluare, raportul de mediu, măsuri de mitigare și monitorizare, precum și măsuri compensatorii). Procesul de evaluare a impactului asupra mediului (art.1, (2) lit.g) are loc în 3 etape: screening, scoping și raportarea propriu-zisă. Însă prima etapă de screening poate fi omisă pentru un set de proiecte (prevăzut în Anexa I a Directivei) în cazul în care autoritatea competentă decide că natura proiectului nu o categorizează ca un subiect care necesită EIM în mod obligatoriu, în baza chestionarului de mediu în calitate de componentă suplimentară la relatarea etapelor de screening în documentul examinat (Partea A – Conceptul de screening; Partea B – Recomandări practice asupra procesului de screening; Partea C – Chestionarul de mediu propriu-zis ca instrument de screening). Astfel, rolul chestionarului de mediu este de a (1) identifica potențialul efect asupra mediului al acțiunilor ce se intenționează a fi întreprinse conform proiectului și (2) evaluarea semnificanței acestor efecte.

Un aspect diferențial de procedură al rigorilor Americane și cele Europe pentru efectuarea evaluării este următoarea: În SUA, categoriile de excluderi sunt punctate doar după completarea chestionarului de mediu. În UE însă, normele directivei stabilesc praguri/criterii excusivitatea cărora definește proiectul ca fiind scutit de necesitatea unui screening sau a unei evaluări (chestionar) de mediu complet, evaluarea se efectuează (sau nu) ulterior deciziei cu privire la imperativitatea acesteia, respectiv categoriile de excludere sunt punctate înainte de etapa rezervată completării chestionarului EIM. Per ansamblu, proiectele pot avea prag de inclusiune – unde EIM este obligatoriu (pentru proiectele (conform art. 4, Anexa I și Anexa II al Directivei EIM, 2014/52/EU) care după natura, dimensiunea sau amplasarea lor geografică – pot produce efecte semnificative asupra mediului), și prag de exclusiune – unde EIM nu este obligatoriu, cu toate acestea sunt observate cazuri (ex: proiectele de iluminare stradală) unde pragul este indicativ – impactul asupra mediului poate fi solicitat la necesitate după specificul proiectului dat.

Poate fi menționat faptul că unele state Europene au adoptat diferite nivele ale pragurilor pentru categoriile de excludere (ex: suprafața de întindere, cantitatea de deșeuri generate anual în urma activității preconizate luând în calcul efectul cumulativ, locația geografică), însă este înregistrată o tendință de uniformizare legislativă a standartelor.

A se face diferența între chestionarul evaluării impactului asupra mediului, și a chestionarelor utilizate prior etapei de identificare a pragului și de selecție a categoriei de exclusiune. Pentru ambii donatori însă, la prima etapă de analiză a

proiectelor vor fi utilizate chestionare (modelul UE – prior EIM; modelul US – ca parte inerentă al procesului de EIM).

Tabelul 1. Chestionarele pentru etapa inițială de evaluare a proiectelor

Modelul chestionarului de mediu UE Pre EIM	Modelul chestionarului de mediu SUA Parte integral a EIM
A. Întrebare B. Răspuns Da / Nu C. Semnificația impactului pentru fiecare întrebare	A. Întrebare B. Răspuns Da / Nu C* Răspuns descriptiv la necesitate
- Acțiuni care provoacă modificări fizice; - Utilizarea resurselor naturale care nu sunt regenerabile (cu resurse reduse); - Utilizarea, depozitarea, manipularea, producerea substanțelor potențial dăunătoare; - Producerea deșeurilor solide; - Eliberarea de orice tip de poluanți (referire la Directiva 2008/50 / CE și 2004/107 / CE); - Zgomot, vibrații, eliberare de lumină, energie termică sau radiații electromagnetice; - Contaminarea pământului sau a apei provenite din poluanți eliberați sau în apele de suprafață, apele subterane, de coastă sau de mare; - Riscuri de accident; - Riscurile schimbărilor sociale; - Impactul consecvent al dezvoltării mediului înconjurător;	- Informații despre activitate și locație - Descrierea activității (scopul și necesitatea activității, suma, locația, beneficiarii, numărul de angajați și veniturile anuale, calendarul și programul de implementare, descrierea detaliată a articolelor care trebuie achiziționate, descrierea detaliată a pașilor care trebuie îndepliniți, certificările existente sau planificate, harta site-ului, fotografii - 11 întrebări) - Activitate - Condiții specifice de mediu (caracteristici ale populației, geografie, resurse naturale, utilizarea curentă a terenului și proprietarul terenului, apropierea de facilitățile publice, alte descrieri relevante - 6 întrebări) - Cerințe legale, de reglementare și de autorizare (3 întrebări) - Siguranța și integritatea ingineriei (18 întrebări) - Consecințe de mediu, sănătate și siguranță - Impact potențial asupra publicului și bunăstării (16 întrebări)

11. Proximitatea cu zonele protejate ale UE (valoare ecologică, culturală sau de altă natură); 12. Proximitatea cu zonele sensibile; 13. Proximitatea cu speciile sensibile; 14. Proximitatea apei subterane cu risc de impact; 15. Valoare scenică; 16. Acces public la agrement sau la alte facilități; 17. Căi de transport susceptibile la congestie; 18. Vizibilitate ridicată; 19. Zonele de importanță istorică sau culturală; 20. Riscul de pierdere a câmpului ecologic; 21. Riscul de afectare a utilizării terenurilor existente; 22. Planuri cu potențial efect pentru locația existentă; 23. Densitatea populației în apropiere; 24. Proximitatea utilizării terenurilor extrem de sensibile (de exemplu, spitale, școli etc.); 25. Proximitatea la resurse cu scară ridicată; 26. Subiectul actual al poluării; 27. Susceptibilitatea la cutremure, alunecări de teren, eroziune, inundații sau condiții climatice nefavorabile. Rezumatul caracteristicilor proiectului și a locației sale, indicând necesitatea EIA.	2. Impactul atmosferic și ale calității aerului (5 întrebări) 3. Schimbări și impact al calității apei (9 întrebări) 4. Modificări și impact asupra utilizării terenului (7 întrebări) 5. Impact asupra silviculturii, biodiversității, zonelor protejate și speciilor pe cale de dispariție (5 întrebări) 6. Resurse istorice sau culturale (2 întrebări) G. Analiza suplimentară a acțiunilor recomandate - Excluderea categorică; - Determinarea negativă; - Determinarea pozitivă; - Anularea activității
--	--

Respectiv, pentru metodologia de lucru, și pentru donatorii UE și pentru cei din SUA, se înregistrează schema: cerințe legislative; integritate și securitate

inginerească; mediu, sănătate și consecințe ale securității. Totuși abordarea Europeană se evidențiază a fi holistică având considerațiile de proximitate prevalente asupra celor de impact direct amplasamentului destinat pentru proiect, contrast cu abordarea americană compartimentată.

Evaluările pentru proiectele de scară mică sunt de fapt proiecte de cercetare din domeniul științelor sociale. Acestea diferă de evaluările pentru proiectele de scară largă prin magnitudinea proiectului și nu prin calitatea cercetării. Aceleași standarde sunt aplicate pentru ambele categorii.

Metode și materiale aplicate

Materialele aplicate sunt 94 de proiecte de intervenție la scară mică, analizate pentru evaluarea impactului asupra mediului în conformitate cu criteriile UE și SUA. Astfel, datele sunt împărțite în 2 seturi de fișiere corespunzătoare originii donatorului. Primul set de proiecte este finanțat de donatorul UE (N = 30), implementat în primăvara anului 2019; Al doilea set de proiecte este finanțat de donatorul american (N = 64), implementat în toamna anului 2019. Informațiile privind detaliile organizației locale mediator nu trebuie dezvăluite în conformitate cu clauza de confidențialitate semnată între beneficiar (organizația implementatoare care coordonează dezvoltarea proiectului) și a furnizorului (expertul care se ocupă de evaluarea impactului asupra mediului pentru proiectele în curs).

Rezultate obținute și discuții

În urma elaborării chestionarelor, proiectele au fost divizate per tip de intervenție și indicatori de monitorizare compatibili cu recomandările incluse în raport.

Proiecte care primesc aprobare și finanțare de la donatorul UE	Proiecte care primesc aprobare și finanțare de la donatorul din SUA
14 localități au proiecte de amenajare a spațiilor închise (casă de cultură, liceu etc.); 13 localități au proiecte de amenajare a spațiilor deschise (teren sportiv, parc etc.); 4 localități au proiecte care includ ambele tipuri de spații prevăzute pentru amenajare; 4 localități necesită conectare la gaz (în cadrul proiectului);	11 proiecte de amenajare doar a spațiilor închise (casă de cultură, grădiniță etc.); 20 proiecte de amenajare a spațiilor deschise (teren sportiv, parc etc.); 22 proiecte care prevăd procurarea unui utilaj sau tehnică; 3 proiecte prevăd irigarea; 8 proiecte au prevalența componentelor soft și nu prezintă risc pentru mediul înconjurător.
Conform cerințelor de sumarizare	Conform cerințelor de identificare a

a trăsăturilor proiectelor și a analizei efectuate, riscuri majore nu au fost înregistrate. Pentru toate proiectele de reabilitare a spațiilor închise este necesară monitorizarea lucrărilor de construcție și gestionare a deșeurilor rezultate. Pentru toate proiectele de amenajare a spațiilor verzi (terenuri sportive, parcuri, zone de agrement) - a se plasa urne de colectare a deșeurilor printre care cel puțin o urnă pentru deșeuri pe categorii.	recomandărilor ulterioare și categoriei de proiecte, 94% din proiecte au primit o determinare negativă. Un proiect a primit excluderea categorică, deoarece nu a fost detectată nici o componentă de infrastructură, iar un proiect a primit o determinare pozitivă, deoarece materialele propuse pentru componenta dura ar fi putut fi înlocuite cu opțiuni mai sustenabile.
---	---

Sub aspect de acoperire a dimensiunilor de mediu, ambele abordări au satisfăcut rigorile normative. Din perspectivă procedurală însă, pentru proiectele cu intervenție de scară mică unde pragul de impact nu poate fi asociat cu sintagma „impact semnificativ” nici în variantă cumulativă cu existentele obiective la fața locului, abordarea solicitată de regulamentul federal al SUA (22 CFR 216) impune rigori care depășesc necesitățile reale de analiză a subiectului. Pentru proiectele cu intervenții de scară medie sau mare, paradigma se inversează.

Concluzii

Prin reglementarea normelor de evaluare a impactului asupra mediului, se stabilește și mecanismul de implementare: gradual (EU) sau fix (SUA). Obținerea aprobărilor finale pentru finanțarea proiectelor poate fi efectuată doar după completarea raportului de mediu, a fișelor cu chestionare și a recomandărilor pentru reducerea potențialului impact asupra mediului (cu specificarea indicatorilor de mitigare și monitorizare). Cerințele pentru evaluarea proiectelor trebuie să corespundă tuturor propunerilor de proiect (cu variații în natura, amplasarea și mărimea proiectului) având argumente legale de includere, excludere sau modificare a acestora și să ofere cadru legal pentru asistența tehnică de rigoare. În acest context, proiectele de dezvoltare cu intervenții mici, sunt supuse acelorași criterii de analiză precum cele înaintate proiectelor mari. Această abordare reduce din replicabilitatea implementării proiectelor pe termen-lung.

Referințe bibliografice:

1. Arts, J., Runhaar, H. A., Fischer, T. B., Jha-Thakur, U., Laerhoven, F. V., Driessen, P. P., & Onyango, V. (2016). The effectiveness of EIA as an instrument for environmental governance: reflecting on 25 years of EIA

- practice in the Netherlands and the UK. *Progress in Environmental Assessment Policy, and Management Theory and Practice*.
2. Delreux, T., & Happaerts, S. (2016). *Environmental policy and politics in the European Union*. Macmillan International Higher Education.
 3. EIA Directive 2011/92/EU as amended by 2014/52/EU
 4. Fortlage, C. A. (2017). *Environmental assessment: a practical guide*. Routledge.
 5. Harrop, O. (2018). *Air quality assessment and management: A practical guide*. CRC Press.
 6. Hot. Guvern cu privire la aprobarea Strategiei de gestionare a deșeurilor în Republica Moldova pentru anii 2013-2027, Nr. 248/2013. În Monitorul Oficial: Nr. 82 din 12.04.2013.
 7. Legea apelor Nr. 272/2011. În Monitorul Oficial: Nr. 264 din 26.04.2012.
 8. Legea privind deșeurile Nr. 209/2016, cu modificarea Nr. 116 din 15.08.2019: În Monitorul Oficial: Nr. 306-309 din 11.10.2019.
 9. Legea privind evaluarea impactului asupra mediului Nr. 86/2014. În Monitorul Oficial: Nr. 174-177 din 04.07.2014.
 10. Legea privind protecția aerului atmosferic Nr. 1422/1997. În Monitorul Oficial: Nr. 44-46 din 21.05.1998.
 11. Legea privind protecția mediului înconjurător Nr. 1515/1993. În Monitorul Oficial: Nr. 10 din 30.10.1993.
 12. Robson, C. (2017). *Small-scale evaluation: Principles and practice*. Sage.
 13. Teodoriu, S. M. (2003). *Răspunderea civilă pentru daune ecologice*. București: Lumina Lex.
 14. US Environmental Compliance Procedures 22 CFR 216. In: 41 FR 26913 from 30.06.1976.

FIABILITATEA ȘI LEGITIMITATEA STRATEGIILOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ

THE RELIABILITY AND LEGITIMITY OF LOCAL DEVELOPMENT STRATEGIE

Valentina CORNEA,

Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați

E-mail: valentina.cornea@ugal.ro

Abstract. *Strategiile reprezintă documente de politici publice care au rolul de a defini dezvoltarea pe termen mediu sau lung. Strategiile sunt utilizate ca instrumente în procesul de luare a deciziilor. Întrebarea cheie a studiului abordează aspecte de fiabilitate și legitimitate ale acestor documente. Dezbaterile publice și implicarea părților interesate oferă legitimitate strategiilor. Limitele strategiilor sunt reprezentate de compatibilitatea între interese și valori, cunoștințe și abilități între factorii de decizie și cetățeni. Restrângerea compatibilității afectează legitimitatea reducând fiabilitatea documentului și efectele dorite.*

Cuvinte cheie: strategie, proces decizional, dezvoltare.

CZU: 352.07(498)

Abstract. *Strategies represent public policy documents that have the role to define medium or long-term development. Strategies are used as tools in decision making process. The key question of the study addresses reliability and legitimacy aspects of these documents. Public debates and involving of stakeholders offer legitimacy to the strategies. The limits of the strategies are represented by compatibility between interests and values, knowledge and skills between policy makers and citizens. Narrowing of the compatibility affects legitimacy reducing reliability of the document and its desired effects.*

Keywords: strategy, decision making process, development.

UDC: 352.07(498)

Rolul strategiilor de dezvoltare locală

Accentul pe eficiență a făcut ca administrația publică contemporană să se profesionalizeze în sensul în care distincția clară între stabilirea scopurilor și alegerea mijloacelor nu mai operează ca atare, deoarece scopurile și mijloacele alese suferă redefiniri de-a lungul implementării lor procesuale. Administrația publică a trecut astfel de la un sistem bazat pe aplicarea legislației existente la administrarea prin programe de dezvoltare, cuplată cu descentralizarea (Zamfir, Stanescu, 2007, p.175).

Integrarea în Uniunea Europeană și, în consecință, implementarea politicii sale de coeziune a presupus un efort administrativ-instituțional îndreptat spre administrarea de programe, concepute pentru realizarea obiectivelor europene pe

termen lung privind creșterea economică și ocuparea forței de muncă, în conformitate cu Strategia Europa 2020. În susținerea acestui efort administrativ sunt create instrumente. Pentru perioada 2007-2013 instrumentele de la nivelul Uniunii Europene sunt cunoscute ca Fonduri Structurale și de coeziune. (FSC). Pentru perioadă 2014 – 2020 sunt propuse noi instrumente și anume: a) Planul de acțiune comun - un grup de proiecte implementate sub responsabilitatea beneficiarului, ca parte a programului sau programelor operaționale; b) Investiție teritorială integrată - abordare integrată a strategiilor de dezvoltare urbană sau teritorială care implică investiții din mai multe axe prioritare, din unul sau mai multe programe operaționale; c) Dezvoltarea locală plasată sub responsabilitatea comunității - este realizată prin strategii de dezvoltare locală pe zone integrate și multisectoriale, fiind plasată sub responsabilitatea comunității, a grupurilor de acțiune locală formate din reprezentanți ai intereselor socio-economice locale ale sectoarelor public și privat; grupurile de acțiune locală elaborează și pun în aplicare strategiile de dezvoltare locală (Documente de programare, 2015).

Atât instrumentele specifice perioadei 2007-2013, cât și cele actuale au obligat autoritățile publice la elaborarea de strategii. Fără a exista în forme pure – politice, de dezvoltare sau protective (Arpinte, *et al.*, 2010), ci în combinații în care predomină un anumit tip, strategiile s-au impus în sectorul public din necesitatea coordonării active a proceselor de dezvoltare. În esență, sunt documente de politici ce clarifică pe termen mediu și lung direcțiile și domeniile spre care se orientează efortul de dezvoltare al comunității. Devenite în timp documente-cheie în scopul orientării spre decizii cu efect asupra dezvoltării, au suscitât atenția cercetătorilor și practicienilor, astfel încât au rezultat critei, caracteristici ce ar trebui să le întrunească. Esențiale în acest sens sunt:

- imagine asupra viitorului,
- creativitate,
- flexibilitate,
- activitate,
- create pentru acțiune,
- orientare spre schimbare,
- orientare spre un câștig durabil.

Însă, numeroase strategii, judicios elaborate și puse în aplicare, majoritatea având în titlu și sintagma „dezvoltare”, nu au produs efectele scontate. În 2013, cu o creștere economică trimestrială de 1,6%, România a fost lider în Uniunea Europeană, urmată de Letonia (1,2%), Marea Britanie și Ungaria (ambele cu 0,8%) (Ionescu, Nicoară, 2013). Aceiași creștere economică se atestă și în 2017, alimentată în special de cererea internă. Principalul factor care a contribuit la creșterea economică în 2017 a fost consumul privat. Stimulente ale consumului au fost reducerile taxelor indirecte și majorările salariale atât în sectorul public, cât și în cel privat (Raportul de țară, 2018, p. 1).

În pofida creșterii economice, România rămâne printre țările cu cetățeni mai degrabă nesatisfăcuți cu viața (Precupețu, 2018, p. 105). Acest fapt demonstrează că „o economie intrată într-un ciclu rapid de creștere nu rezolvă ea însăși problemele sociale. Dimpotrivă, sărăcia și polarizarea socială crește (Zamfir, Stanescu, 2007, p.175).

În mod justificat apare întrebarea: dacă există creștere, de ce nu există și dezvoltare? Experiența multor țări europene arată că în lipsa unei abordări strategice, acțiunile centrale și / sau regionale ale autorităților riscă să fie fragmentate și necoordonate și, în rezultat, vor fi în mare măsură ineficiente. Cred că adevărata problemă este de fapt nu doar existența unei strategii, ci calitatea acesteia. În România, acest tip de documente de politici este tot mai solicitat, eforturile depuse pentru elaborarea de strategii de dezvoltare fiind asociate cu atragerea de investiții cu fonduri UE. Efectele asupra dezvoltării sunt modeste, având în vedere deosebirea conceptuală între *creștere* și *dezvoltare*. Dezvoltarea înseamnă schimbare observabilă în sistemul social, în sistemul de organizare care condiționează creșterea (economică), dar și schimbări în structurile mentale și în obișnuințele comportamentale. B.Bairoch definește dezvoltarea ca *ansamblul schimbărilor economice, științifice, tehnice, sociale, instituționale care se leagă de creșterea nivelului și a calității vieții* (apud Ionescu, 2004).

Cu certitudine, nu vom lăsa să se înțeleagă că doar prezența sau absența unui document de politici determină șansele de dezvoltare. Strategiile oferă arareori soluții perfecte. Unele sunt mai bune decât altele. Strategia neoliberală promovată de Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional în statele europene în tranziție, dominantă în anii '90 și axată pe retragerea statului s-a dovedit a fi opțiune strategică eronată, fiind ea însăși sursa principală a crizei economice și sociale, care a însoțit tranziția (Zamfir, 2004, p. 159).

Strategii diferite pot conduce la performanțe asemănătoare, precum și strategii similare pot genera efecte diferite. În localitățile și regiunile cu un declin economic acut, unde resursele sunt limitate, nici un document de politici nu va asigura ieșirea din impas, dacă nu este conceput pornind de la identificarea problemelor reale. A devenit obișnuință să fie invocate insuficiența sau lipsa resurselor - umane, financiare și infrastructurale – și mai puțin utilizarea necorespunzătoare sau irosirea acestor resurse.

Rezultatele unui studiu privind aspectele de legitimitate și fiabilitate a strategiilor de dezvoltare sunt în măsură să explice nu doar eșecurile, cât prevenirea sau evitarea acestora. Legitimitatea oferă o perspectivă asupra fiabilității. Cu alte cuvinte, o strategie legitimă este și fiabilă. Garanția că documentul adoptat va produce efectele scontate nu se poate acorda apriori. Strategiile nu sunt prezumtiv corecte și eficiente dacă nu sunt și susținute prin suportul social al cetățenilor, prin suport social înțelegându-se „totalitatea modalităților prin care, din partea societății, la nivel global sau secvențial, local,

privind comunitatea, se acordă sprijin atât pentru supraviețuire cât și pentru dezvoltare” (Argeșanu, 2013, p. 3)

Sursele legitimității

Comportamentul administrativ. Fiind un concept multidimensional, legitimitatea are implicații pe mai multe paliere: atât la nivel subiectiv, cât și la nivel obiectiv. valori, norme, instituții, reguli, proceduri, actori și performanțe ale sistemului politic Valorile, normele, instituțiile, regulile, procedurile, actorii și performanțele sistemului politic reprezintă nivelul obiectiv. Nivelul subiectiv rezidă în percepții, atitudini, comportamente ale cetățenilor (Voicu, 2005, p. 12).

O investigație asupra gradului de legitimitate a unei strategii de dezvoltare trebuie să ia în calcul cel puțin două variabile - comportamentul administrativ și competența civic administrativă a cetățenilor.

Prima variabilă – comportamentul administrativ – vizează gradul de implicare și responsabilitate a factorilor de decizie în elaborarea și implementarea strategiilor de dezvoltare. Cea de-a doua - face trimitere la implicarea cetățenilor în procesul de elaborare a strategiilor.

Sugestia unanim recomandată de către experți este ca în elaborarea strategiilor să fie implicați un număr cât mai mare de actori interesați din toate domeniile de activitate a comunității, precum și o bună colaborare între aceștia. Grupurile de lucru, constituite din reprezentanți ai administrației publice locale, mediului de afaceri, societate civilă sunt formula clasică. Aceste grupuri de lucru se întâlnesc periodic în ședințe de lucru, fiecare grup fiind responsabil de un anumit domeniu. Se observă o tendință de abandonare a acestei formule, elaborarea strategiei devenind un „serviciu externalizat”. Autoritățile publice locale contractează firme de consultanță care elaborează strategiile de dezvoltare. Spre exemplu, Strategia de Dezvoltare Locală a Municipiului Galați 2014-2020 este elaborată de Aventa Consulting SRL Iași. Valoarea contractului constituie 193.540 lei, fără TVA. Conform caietului de sarcini, Aventa Consulting SRL Iași este responsabilă și de pregătirea a 15 proiecte majore de investiții, care să transpună în practică obiectivele strategiei, cu efect direct asupra dezvoltării comunității urbane și a mediului economic, precum și la nivel regional, de instruirea funcționarilor privind implementarea strategiei, elaborarea a 8 din cele 15 proiecte strategice pentru oraș în următorii șapte ani.

Este rezonabilă decizia autorităților de a încredința firmelor de consultanță elaborarea strategiilor? Firmele de consultanță cu certitudine pot face parte din grupurile de lucru. Sarcina principală ar trebui totuși să fie asumată de autoritatea locală. De ce? Pentru că o strategie este strâns legată de atribuțiile nivelurilor decizionale. Procesul de elaborare a strategiei în sine este unul tehnic și profesional. Acesta trebuie derulat de funcționarii publici pentru a asigura o argumentare și fundamentare completă și structurată a tuturor informațiilor

privind variantele și deciziile posibile. Dincolo de atribuțiile și responsabilitățile impuse de poziția ocupată sau de actele normative, conducerea poartă responsabilitatea articulării strategiei într-un întreg coerent. Mai mult, strategiile sunt puternic influențate de voința politică sau de incertitudinea disponibilității pe termen lung a resurselor necesare, motiv pentru care sunt antrenate competențele necesare asumării deciziilor strategice în raport cu schimbările anticipate și resursele disponibile (Arpinte, 2007, p. 551)

Competența civic administrativă a cetățenilor. Competența civic administrativă a cetățenilor funcționează ca o variabilă de măsurare indirectă pentru o potențială participare civică (Sandu, 2005, p. 169). Indivizii se pot crede competenți în calitate de cetățeni sau de supuși. În calitate de cetățeni competenți, ei se percep ca fiind capabili să afecteze deciziile guvernamentale prin influența politică: prin formarea grupurilor, prin amenințarea retragerii votului sau alte represalii. În calitate de supuși competenți, ei se percep ca fiind capabili să apeleze la un set de legi obișnuite și sistematice în contactele pe care le au cu oficialii guvernamentali (Sandu, 2005, p. 68). Invocată drept variabilă pentru aprecierea legitimității unei strategii de dezvoltare va urmări cu precădere *suportul social*, adică cât de mult trebuie să se implice cetățenii în procesul de elaborare și implementare a unei strategii. Strategiile de succes sunt caracterizate prin parteneriat și abordare participativă formată din reprezentanți ai publicului principal, instituțiilor publice - private și non-guvernamentale, organizațiilor și asociațiilor, cu impact posibil asupra dezvoltării colectivității teritoriale.

Cu toate că există un interes (declarat) pentru informare și participare din partea cetățenilor, disponibilitatea și comportamentele de informare, participare și implicare efectivă a cetățenilor se situează la cote scăzute. Dovezile empirice întăresc convingerea că cetățenii au păstrat stereotipuri și atitudini tipice perioadei când statul era omniprezent și se ocupa de toate. Populația așteaptă ca deciziile cele mai importante să vină din partea administrației.

Fenomenul participării este explicat de teoria clasică a acțiunii colective prin existența unui beneficiu resimțit la nivel individual. În această ordine de idei, J.Elster arată că omul poate prefera mai curând un maxim prezent și accesibil, decât unul viitor și inaccesibil, nelocalizat, chiar dacă i se spune că va fi maxim (*apud* Ionescu, 2004).

Factorilor explicativi ai „neparticipării”, „neimplicării”, consacrați deja în literatura de specialitate, li se mai adaugă și factori „specifci”.

Volum excesiv de mare al documentelor. Ideea că mult înseamnă și bun a condus la sporirea excesivă, de multe ori nejustificată a volumului (exprimat în pagini) a strategiilor de dezvoltare. Strategia de dezvoltare a municipiului Râmnicul Vâlcea a crescut de la 70 la 160 de pagini. SDD a mun. Brăila – 98 pagini, SDD municipiul Galați – 240 pagini. Sub titlul promițător „Strategia de dezvoltare a municipiului Cluj-Napoca 2014-2020”, administrația locală a

publicat un document de 1159 de pagini, cu intenția declarată de a realiza o planificare strategică cuprinzătoare a orașului pentru următorii 7 ani. În aceste documente, chiar dacă rigoarea metodologică cere o analiză diagnostic, se atestă extrem de multe date tehnice – soluri, geologie etc. - care nu au nici un fel de utilitate ulterioară.

Lipsa de încredere în autoritățile publice ca rezultat al unor încercări anterioare de colaborare. Impresia generală ce se creează în legătură cu implicarea cetățenilor este că cetățenii sunt tot mai puțin interesați de problemele pentru care li se cere să se implice, dar și autoritățile nu depun suficiente eforturi în a-i implica. Analizând site-urile oficiale ale autorităților publice locale este de observat că regula democratică a dezbaterilor publice este respectată, dar aceasta este o regulă respectată parțial. Publicarea tardivă a strategiilor de dezvoltare (Strategia de dezvoltare a municipiului a mun Galați pentru 2015 – 2020 în luna mai, 2015 încă nu este publicată) sau limitarea dezbaterilor pentru a prezenta strategia sunt cel puțin două situații care susțin teza „regulă respectată parțial”. Scopul dezbaterilor este de a asigura caracter comprehensiv documentului, a aprecia relevanța documentului în raport cu interesele factorilor de susținere locali, de a crea atitudine constructivă față de acest demers de planificare comunitară. Despre rezultatele dezbaterilor autoritățile publice aproape ca nu vorbesc. Nu se cunosc caracteristicile (socio-demografice, opțiuni și valori politice și nu numai) ale celor care participă. Participanți activi în cadrul dezbaterilor sunt reprezentanți ai administrației publice care exprimă anumite interese și reprezentanți mass-media. Din comentariile acestor două categorii, de cele mai dese rezultă lipsa consensului, decât consens cu privire la prioritățile de dezvoltare pentru perioada formulată. Prezentarea rezultatelor dezbaterilor este la fel de impotantă ca și prezentarea strategiei. Luarea în considerare a doleanțelor celor mai vizibili, activi politic cetățeni și prin urmare o soluționare favorabilă din partea actorilor politici are drept consecință încălcarea principiului egalității, dacă aceste doleanțe nu sunt reprezentative pentru toată populația. Principiul democratic al egalității influenței este respectat doar în condițiile în care nu există o diferență între preferințele celor care participă și ale celor care nu participă (Comșa, *et al.* 2006).

Puncte slabe ale strategiilor

Superficialitate. Unul dintre aspectele slabe ale strategiilor analizate este superficialitatea. Spre exemplu, în Strategia de dezvoltare a municipiului Galați lista deciziilor strategice vizează proiecte pe care primăria Galați nu are cum să le dezvolte. Obiectivul „amenajarea Lacului Brateș în scop recreațional, sportiv și hidrologic”, depinde exclusiv de Ministerul Agriculturii. Mai mult, terenul vizat pentru o astfel de amenajare a fost vândut 1997. Obiectivul strategic în

această situație, sau pornind de la această situație ar fi „Dezvoltarea de parteneriate în scopul amenajării zonelor recreaționale, sportive și hidrologice”.

Reluarea obiectivelor nerealizate din strategii anterioare. Foarte multe obiective de dezvoltare sunt reluate din documentele anterioare, fără a fi analizate cauzele nerealizării. Spre exemplu, centura pentru tranzitul autovehiculelor de mare tonaj este o promisiune electorală încă din 2004.

Elemente de noutate slab corelate cu rezultatele analizelor diagnostic. Strategiile nu sunt fundamentate în mod obișnuit pe cântărirea atentă a importanței costurilor și avantajelor sociale (Howlett, 2004). Interesul reprezentanților administrației publice eclipsează atenția asupra costurilor și avantajelor sociale. Ideea unui tunel pe sub Dunăre este un exemplu în acest sens. Deși Guvernul a acordat o garanție guvernamentală de 140 milioane euro, proiectul promovat de primarul orașului Galați este vag argumentat și corelat cu rezultatele analizei diagnostic.

Confuzie între „decizii strategice” și „decizii operaționale”. Deciziile strategice stabilesc orientările de perspectivă, cele operaționale vizează îndeplinirea activităților curente, ce țin de competența autorităților publice. „Amenajarea și dotarea Falezii Dunării cu material dendrologic și mobilier urban” sau „Reabilitarea urbanistică a centrului istoric” nu întrunesc condițiile unori decizii strategice, nici tactice. Sunt activități ce pot fi derulate fără „strategii”, și țin nemijlocit de competența autorităților locale.

Concluzii

Strategiile de dezvoltare definesc și fundamentează proiectele prioritare majore. Faptul că nu sunt și fiabile se datorează corelării insuficiente a acțiunilor și ignorarea principalelor probleme ce definesc viața colectivității. Situația actuală a strategiilor de dezvoltare reflectă abordarea potrivit căreia atragerea de fonduri reprezintă soluția principală în realizarea obiectivelor strategice propuse. Acest tip de abordare subminează, mai bine zis alimentează starea de pasivitate, de neimplicare a cetățenilor atât în procesul de elaborare, cât și implementare a strategiilor. Atragerea de fonduri este considerată a fi problema autorităților, nu și a cetățenilor.

Faptul că absența performanțelor, a randamentului scontat și al autorității mandatate să gestioneze puterea într-o anumită perioadă de timp generează simptome de contestare a puterii aflate în exercitiu (Nazare, 2006), devine un mit. Încă se profită de rezerva de „bună-voință” a cetățenilor de a susține promisiuni populiste, fără a supune judecății posibilitatea respectării acestora. Un cetățean ajuns la limita de jos existenței mai degrabă va accepta un suport ce produce beneficii imediate, decât de viitor. Dacă strategiile ar fi gândite la fel de bine precum mecanismele de seducție electorală, atunci ar fi deopotrivă și legitime și fiabile.

Referințe bibliografice:

1. Argeșanu, N. R. (2013). Politici din sfera protecției sociale și sustenabilitatea lor în contextul constrângerilor bugetare. În *Munich Personal RePEc Archive*, 1-19, <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/47800/>
2. Arpinte, D. (2007). Strategie. In Zamfir C, Stănescu S. *Enciclopedia dezvoltării sociale* (pp. 549-553). Iași: Polirom.
3. Arpinte, D., Cace, S., Scoican, N.A. (2010). *Economia Socială în România - două profiluri regionale*. București: Editura Expert.
4. Comisia Europeană (2018). Raportul de țară din 2018 privind România. Bruxelles: Comisia Europeană.
5. Comșa, M. (et all) Participare civico-politică și responsabilizare socială pentru o guvernare democratică. Cetățenie activă în perspectiva integrării europene. Proiect de cercetare finanțat de Ministerul Educației și Cercetării, în cadrul Programului CEEEX., 2006-2008. <http://socasis.ubbcluj.ro/index.php>
6. Documente de programare (2015). Autoritatea de Management pentru Programul Operațional regional. Documente de programare <http://www.inforegio.ro/ro/programare-2014-2020/dezvoltare-regionala.html>
7. Howlett, M. , Ramesh, M.(2004) *Studiul Politicilor Publice. Cicluri și Sub sisteme ale Politicilor Publice*. Chișinău: Editura Epitaf.
8. Ionescu, D. Nicoară, R., Eurobarometru Standard 80 Opinia publică în Uniunea Europeană. Raport Național România elaborat pentru Reprezentanța Comisiei Europene în România, 2013 http://ec.europa.eu/romania/images/25022014_eurobarometru.pdf
9. Ionescu. I.I. (2004) Sociologia dezvoltării comunitare. Iași: Institutul European.
10. Nazare, V. (2006). Legitimitate, popularitate și eficiență politică. *Sfera politicii*, 123-124. <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/123-124/art11-nazare.html>
11. Precupețu, I. (2018). *Calitatea vieții în România în context european. Raport de cercetare*. Institutul de Cercetare a Calității Vieții.
12. Sandu, D. (2005). *Dezvoltare comunitară: cercetare, practică, ideologie*. Iași: Polirom.
13. Voicu, M. (2005). *Ce fel de bunăstare își doresc românii? Despre legitimitatea politicilor sociale în România*. Iași: Polirom.
14. Zamfir, C. (2004). *O analiză critică a tranziției. Ce va fi după?* Iași: Polirom.
15. Zamfir, C., Stănescu S. (coord). (2007). *Enciclopedia dezvoltării sociale*. Iași: Polirom.

ORGANIZAȚIILE SOCIALE ÎN MAROC

LES ORGANISATIONS SOCIALES AU MAROC

Amina ER-RIFAIY

Université Moulay Ismail de Meknes

E-mail: errifaiyamina@gmail.com

Rezumat: *În Maroc, activitatea socială a devenit organizată prin crearea asociațiilor, asociațiilor de ajutor reciproc și a cooperativelor. Acest lucru a fost realizat cu scopul de a uni eforturile individuale în jurul unui obiectiv comun, de a participa la procesul decizional local și de a mobiliza resursele teritoriilor pentru investiții mai largi. Scopul acestui articol este de a evidenția instituțiile de stat și non-statale, care finanțează activitățile socio-economice ale ONG-urilor.*

Cuvinte cheie: *Economie socială, ONG, asociații, Maroc*

CZU: 061:316.354(64)

Abstract: *In Morocco the social activity has become organized through the creation of Associations, mutuals and cooperatives. It is with the aim of bringing together individual efforts around a collective objective, participating in local decision-making and also mobilizing the resources of territories for a wider investment. The purpose of this article is to highlight the state and non-state institutions that finance the socio-economic actions of NGOs.*

Keywords : Social economy, NGO, associations, Morocco

UDC: 061:316.354(64)

Introduction

Dans son parcours économique et social, le Maroc a connu une ouverture sur un nouveau mode d'organisation qui s'inscrit dans l'activité d'une société civile, notamment après l'indépendance (1956).

Le travail de la société civile est un champ qui traverse à la fois l'aspect social, économique et culturel, à travers le rassemblement des idées et la créativité des jeunes pour changer les situations de leurs quartiers et de leurs villes.

L'insertion des organisations non gouvernementales est encadrée au fond de l'économie sociale et solidaire au Maroc. Ce domaine gère les instructions non étatiques à partir la création des lois organiques et le financement annuel qui les donne comme des aides financiers pour élargir leurs champs d'activité et avoir la possibilité de continuer.

Nous allons préciser les établissements étatiques et non étatiques qui financent les actions socio-économiques des ONG dans le deuxième axe de cet article.

1. Les grandes activités des ONG ⁴ au Maroc

L'économie sociale (Collette, Pigé, 2008, p. 7): c'est une économie au service de l'Homme, présente l'ensemble des organismes de but non lucratif: associations, mutuelles. Et de but lucratif comme les coopératives, caractérisés par des critères qu'ils les distinguent d'autres types d'entreprises privés ou étatiques. Notamment son caractère collectif et ses propres buts visés. Ce mode d'économie est lié à l'économie *solidaire* qui rassemble quelques principes du travail collectif comme : la solidarité, l'égalité et la justice. Elle repose sur une combinaison des trois économies (marchande, non marchande et non monétaire.

Les ONG au Maroc ont 3 types principaux: les associations, les mutuelles et les coopératives. Cet ensemble a commencé à travailler dans des champs différents et ils pratiquent davantage des activités différentes, selon leurs objectifs principaux et leurs territoires. Le Maroc a lancé en 2007 une charte éthique pour la gestion des associations, qui présente l'ensemble des règles qui organisent les ONG et qui détermine leurs actions.

Nous présentons chaque type d'organisation avec son intervention en rapport à sa responsabilité sociale.

a) Les associations

Les plus grandes institutions non gouvernementales au Maroc sont les associations. Elles travaillent dans l'action social à but non lucratif, sont pour la participation dans au développement social d'abord au niveau local et au niveau national.

Les grandes actions des associations sont de type social, culturel, religieux et solidaire (Cornea, 2017, p. 71) Comme les compagnes d'assistance sociales et médicales dans l'espace rural et les villages en partenariat avec des médecins et des infirmiers bénévoles; les ateliers de sensibilisation pour les enfants et les jeunes dans des thèmes différents comme: la santé sexuelle ; les droits de l'Homme; la citoyenneté; le développement personnel...

Les associations offrent leurs services aux différentes personnes, sans avoir la condition d'adhésion⁵ et avec tout type d'activités. Cette action s'inscrit principalement dans le contexte de la participation active des acteurs locaux, dans le but de renforcer leurs capacités et changer la situation socio-économique de leurs communautés. Concernant l'implication des ONG dans le domaine de gouvernement, ces structures sont consultées de manière formelle. (Cornea, 2018, p. 24).

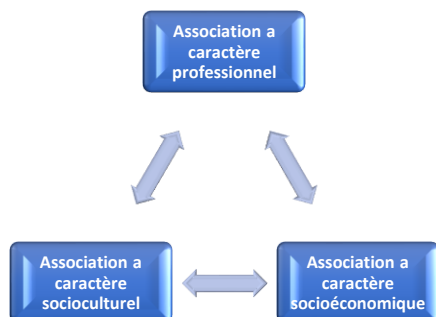
Le domaine social a bénéficié beaucoup de l'implication des ONG qui représentent des vrais piliers pour le développement de ce secteur. En ce sens, les

⁴ Organisation non gouvernementale.

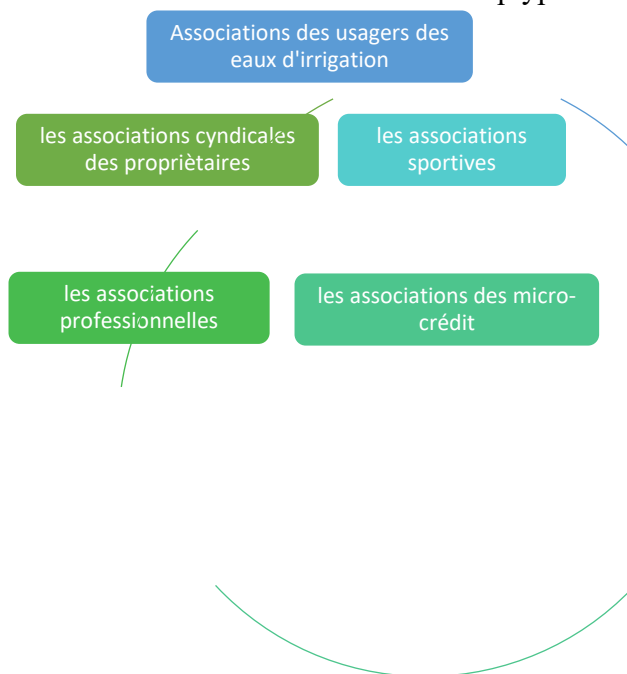
⁵ HCP, 2011, Enquête Nationale auprès des Institutions Sans But Lucratif (ISBL) (Exercice 2007), Rapport de synthèse, disponible sur: www.HCP.ma.

activités des ONG ont attiré l'attention des chercheurs, surtout l'axe de la responsabilité sociale (Pătruț, Cmeciu & Miron, 2011, p. 432)

Au Maroc, on trouve trois types principaux d'associations selon leur domaine d'intervention ⁶:

Il y a donc d'autres domaines d'intervention des associations selon des domaines spécifiques, et qui suivent l'exécution des activités pour atteindre ses propres objectifs, dans ce cadre nous avons constaté cinq types d'associations:

- Ces cinq types d'associations travaillent dans un domaine spécifique et dans tout le territoire marocain qui montre leurs grandes activités à savoir : le suivi de l'impact des activités par rapport les objectifs et les finalités ; la démarche de travail ; les compétitions et le calendrier annuel...

⁶ Le guide marocain des associations; Cabinet Seddik.

- L'ensemble des associations qui poursuivent des objectifs similaires peuvent réunissent sous forme d'une union d'associations comme : les fédérations et les confédérations.

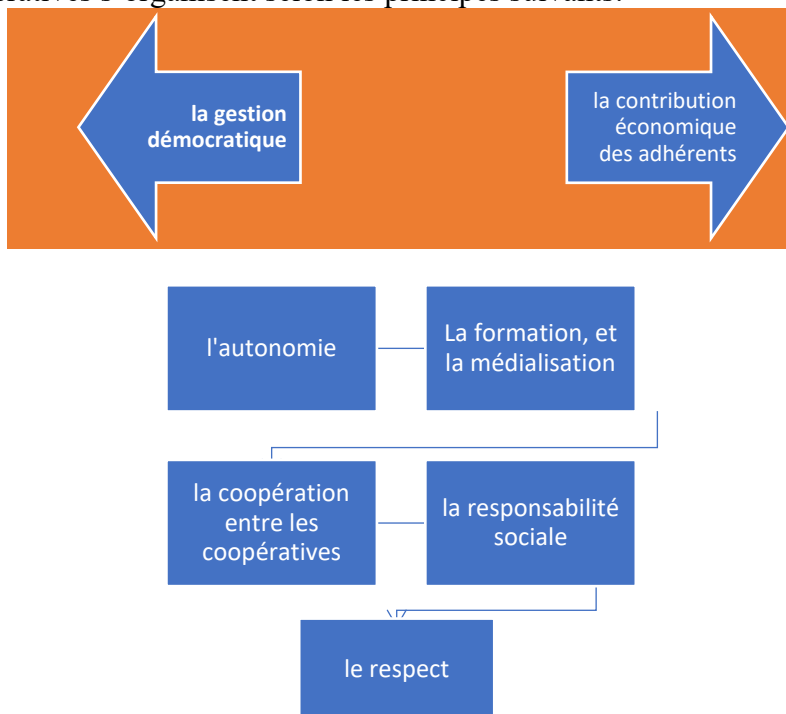
Le fonctionnement officiel de l'association commence après l'autorisation des autorités locales et après qu'elle finalise la procédure de son engagement législatif. Chaque activité s'exerce directement sous le control des autorités et elle ne doit pas dépasser les conditions de la loi organisationnelle.

Les limites de travail de l'association sont clairement déterminées à partir le rôle de chaque membre adhérent.

b) Les coopératives

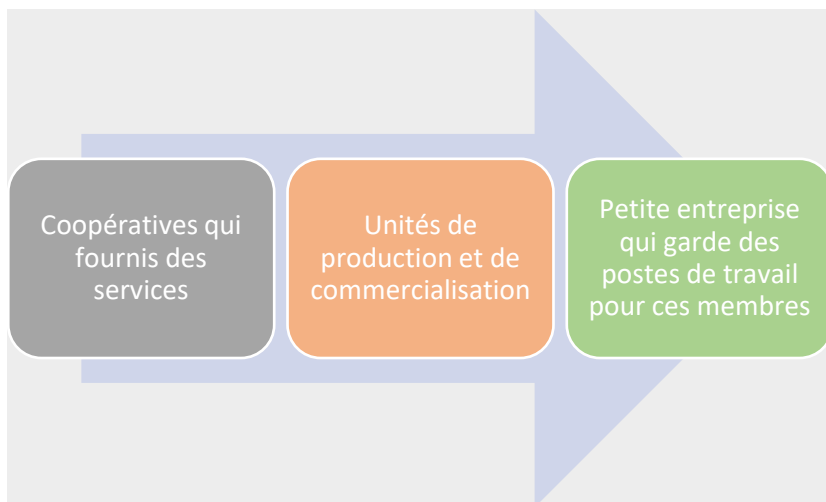
Le professeur chercheur Hicham Attouch a montré la définition de coopérative à l'occasion d'une journée d'étude sur : la stratégie du travail coopératif. Selon son intervention, la coopérative est un groupe rassemble plusieurs personnes sont réuni pour créer une entreprise⁷

Les coopératives s'organisent selon les principes suivants:

•Les coopératives au Maroc se divisent aux trois types :

⁷ Hicham Attouch, Journée d'étude sur « la stratégie du travail coopératif », 11 Janvier 2020.

La coopérative est différente de l'association dans l'aspect qui concerne les finalités, car l'objectif principal de créer une coopérative est un but lucratif. C'est-à-dire les membres de la coopérative visent par leurs activités à recevoir des bénéfices matériels par mois ou par an, pour réaliser un développement territorial et effectuer un changement positif de la situation socio-économique des adhérents.

Dans la période entre 1956 et 1983, le nombre des coopératives été augmenté à 200 coopératives grâce à l'intervention de l'Etat et la création de bureau de développement de coopération en 1962, ce nombre va s'augmenter vers 27000 coopératives, mais dans l'absence du changement d'activités.

Le financement des organisations au Maroc

Les ONG au Maroc demandent un soutien économique pour qu'elles puissent continuer à exercer ces plans d'actions ; Dans ce cadre, les acteurs cherchent toujours des sources pour avoir des fonds au long de toute l'année.

Le financement des ONG a deux types: le financement étatique et le financement non étatique :

Le financement étatique: l'Etat marocain a essayé de réaliser un ensemble de programmes pour soutenir et encourager les associations et les coopératives à continuer leur activité et leurs missions. Le programme INDH est un grand projet lancé en 2005 par le roi du Maroc Mohamed 6.

Le bureau de l'INDH finance les nouveaux projets associatifs et coopératifs notamment réalisés par les jeunes pour faciliter leur insertion professionnelle et leur employabilité. Le financement peut être une somme d'argent entre 10000 et 10000 dh par projet, ou sous forme de matériels technique pour les petites unités de production. Ainsi que d'autres institutions d'appui comme Maroc PME, qui finance les nouvelles coopératives et associations actives dans des différents

domaines, prenant en compte la valeur ajoutée de leurs activités et son impact sur le statut socio-économique des adhérents.

Dans une nouvelle démarche, les collectivités territoriales et les ministères de différents secteurs aussi participent dans le financement des organisations en partenariat avec d'autres organismes internationales «espagnoles, belges, américaines», et qui prend le rôle de suivi et d'évaluation.

Le financement non étatique: les programmes internationaux lancent des appels d'offres au long de toute l'année pour financer des projets socio-économiques dans toutes les régions marocaines. Ils ciblent les organisations des jeunes pour travailler principalement sur la promotion des droits de l'Homme, la lutte contre la violence, l'autonomisation des femmes ; la lutte contre l'extrémisme religieux.

Dans ce cadre-là, les projets misent en place en partenariat avec des bailleurs de fonds externes donnent aux acteurs sociaux l'occasion de participer dans la démarche de développement local et national, ainsi que diminuer le taux de pauvreté et de précarité que ce soit dans l'espace urbain ou rural.

Les ONG internationales actives au Maroc et qui financent les projets des ONG locales sont : USAID, OxfAM, UNOPS, UNICEF, UN, AIDA⁸.

Le financement des organisations sociales s'organise à partir un plan de suivi semestriel et annuel et l'équilibre entre le budget et l'exécution des activités planifiés, et à travers un plan de comptabilité.

Marketing et communication des ONG

Les organisations sociales ne déterminent pas un seul modèle de marketing de leurs produits, mais elles adaptent ses modèles selon leurs compétences et leurs capacités financières.

La communication avec d'autres organismes et les acteurs étatique est mis en place par des plateformes, les sites officiels, les communiqués de presse et les événements collectifs pour annoncer les nouveaux projets: des forums, des séances de sensibilisation et l'organisation des manifestations collectives. En ce sens, les médias jouent un rôle très important et représente le lien de communication avec la population (Miron, 2010, p. 118)

Dans les dernières années, les organisations sociales ont commencé d'appliquer la stratégie du marketing digital pour élargir le publique cible et faciliter la publicité des activités. Ce modèle de Marketing s'exerce à partir des plateformes spécialisées dans le domaine social, et qui peut présenter également des services comme la formation et le suivi des projets en cours de réalisation.

Nous présentons ici un exemple de plateforme marocaine dont la spécialité de Marketing c'est la plateforme *Monasso* réalisé par Fouad Najem et qui

⁸ Observations et entretiens dans le terrain avec des différents acteurs «organisation Leaders, IPDFM, IDmaj pour le développement, Min Ajliki.

travaille avec toutes les catégories des organisations sociales au Maroc en termes de leurs activités, leur formation et leur nouvelles stratégies.

Un autre exemple c'est le site de: www.Tanmia.ma qui lance les appels d'offres, les offres d'emploi dans le domaine social, les nouvelles lois organiques et les études menés sur le développement au Maroc; ainsi que les appels à manifestation.

La Plateforme MONASSO- Maroc

La responsabilité des ONG au Maroc

Les associations et les coopératives à l'échelle national travaillent en partenariat avec d'autres ONG internationales comme L'UN, L'UNCF pour l'élaboration des actions qui visent des finalités similaires.

Ce type des ONG étrangères présente le financement et le soutien technique comme des ateliers de formation et d'orientation pour les acteurs et les intervenants dans le champ social et économique, pour qu'ils puissent enrichir leurs répertoires et appliquer leurs actions avec une manière plus professionnelle, et organiser un plan d'action plus pratique. L'association et la coopérative ne détermine pas son intervention dans le principe de bénévole, mais elle s'ouvre sur un nouveau domaine de créativité et d'action concrète qui se représente comme une entreprise sociale.

La définition de concept jeune entrepreneuriat sociale est variés, car il est définit par différents acteurs actifs dans divers domaines comme : le politique, l'économique et le social.

Nous pouvons présenter une définition largement médiatisée selon les articles écrits dans ce contexte comme :

La fondation américaine Ashoka définit les entrepreneurs sociaux comme : «des individus qui proposent des solutions innovantes aux problèmes sociaux les plus cruciaux de notre société. Ils sont ambitieux, persévérants. Ils sont devant des questions sociales majeures, ainsi qu'ils proposent des idées dans le but d'appliquer un changement social».

L'entrepreneuriat social également prendre en compte les nouveaux défis comme l'environnement, ce qui la donne une valeur ajoutée dans la société c'est son respect de l'environnement, ainsi que son action qui respecte l'entourage naturel (Asli, Slitine, 2013)

Conclusion

Pour conclure, on peut marquer que la responsabilité sociale des organisations sociale joue le rôle de pilote des activités, c'est-à-dire, cibler et définir un objectif SMART, qui peut impacter le territoire et la population. Au Maroc, les organisations sociales ont l'occasion d'ouvrir de nouveaux champs d'intervention et intégrer des différents acteurs selon le besoin local. Ainsi qu'elles s'inscrivent dans les nouvelles dimensions et se focalisent sur des catégories les plus précaires dans les deux espaces. Développer une nouvelle manière d'intervention donne aux organismes la capacité de s'émerger au niveau national et avoir le soutien des bailleurs de fonds qui déterminent des finalités similaires.

Dans l'attente de réaliser une démarche plus innovante, les acteurs sociaux travaillent avec une vision optimiste ont visant atteindre leurs objectifs principaux.

Bibliographie:

1. Asli A., Slitine A. (2013). L'entrepreneuriat social au Maroc, Perception et pistes de développement in *Revue Marocaine de Recherche en Management et Marketing* N°8, Juillet-Décembre, 235-249.
2. Collette, Ch & Pigé B. (2008). *Economie sociale et solidaire. Gouvernance et contrôle*. France: Editions Dunod, Collection Les Topos+.
3. Cornea, V. (2018). The role of the Associative Structures of the Local Authorities in the Governance Process. In *Perspectives of Law and Public Administration*, Vol.7, no 1, 23-29.
4. Cornea, V. (2018). Institutional and administrative answers to the phenomenon of demographic aging: (re)configuration of the social services infrastructure. In *Public Administration & Regional Studies* Vol.10 No. 1, 71-84.
5. Miron, L. (2010). La Communication pour le Changement et le Développement Social in *Acta Universitatis Danubius. Communicatio*, nr.1, Editura Universitară Danubius, Galați, pp.118-124.

6. Patrut, M, Cmeciu, C, Miron, L. (2011). NGO annual reports as a device to frame education in Romanian public communication campaigns” in *Public Relations Review*, vol. 37, Issue 4, Elviesier, pp. 432-434.

Sitographie

1. www.Tanmia.ma
2. www.HCP.ma
3. <https://monasso.ma/>
4. www.Kamil média.ma

ASPECTE PRIVIND MOȘTENIREA ȘTIINȚIFICĂ ȘI CULTURALĂ A INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN DIN BASARABIA (1934-1940)

ASPECTS REGARDING THE SCIENTIFIC AND CULTURAL HERITAGE OF THE ROMANIAN SOCIAL INSTITUTE FROM BESSARABIA (1934-1940)

Liudmila CHICIUC

Institutul de Istorie, MECC

E-mail: chiciucl@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-4111-6865

Rezumat: *Studiul evocă unele rezultate ale activității Institutului Social Român din Basarabia (1934-1940), în principal inițierea și realizarea în regiune a primelor cercetări științifice în domeniul social, acțiuni în scopul edificării culturale a societății românești interbelice și în vederea consolidării spiritului național românesc în mediul populației basarabene. Cercetările sociologice în teren, conferințele de diseminare a rezultatelor acestora, publicarea Buletinului Institutului și a lucrărilor colaboratorilor lui, reprezintă câteva elemente din valoroasa moștenire culturală și științifică pe care a lăsat-o Institutul regional. Studiul prezintă localitățile din Basarabia în care Institutul a efectuat cercetări științifice, concretizează specificul metodologiei cercetărilor monografice întreprinse și elucidează mai multe dovezi ale prestației științifice și culturale a instituției. O anumită atenție se acordă descrierii unor fenomene negative (rusificarea și diminuarea elementului românesc prin colonizări ale alogenilor, etc.), depistate în procesul cercetării monografice a satelor și soluțiilor propuse de echipa monografică a Institutului pentru „întărirea elementului românesc” în regiune, inclusiv activitățile de educație națională desfășurate de instituție în localitățile supuse cercetării științifice.*

Cuvinte-cheie: Institutul Social Român, Basarabia, cercetare, metoda monografică

CZU: 316: 94(498),,1934/1940”

Rezumat: *The study emphasises some results of the activity of the Romanian Social Institute from Bessarabia (1934-1940), mainly the initiation and realization in the region of the first scientific researches in the social area, actions for the cultural edification of the Romanian inter-war society and in order to consolidate the Romanian national spirit within the Bessarabian population. The sociological research in the field, the conferences for disseminating their results, the publication of the Institute Journal and the works of its collaborators are some of the valuable cultural and scientific heritage that the Regional Institute has left. The study presents some places from Bessarabia in which the Institute has carried out scientific research, concretizes the specificity regarding the methodology of the monographic research undertaken, and elucidates more evident the scientific and cultural performance of the institution. Some attention is paid to the description of the negative phenomena (russification and*

diminution of the Romanian element through colonization of the halogens, etc.), detected in the process of monographic research of the villages and the solutions proposed by the monographic team of the Institute for "strengthening the Romanian element" in the region, including the activities of national education carried out by the institution in the localities subject to scientific research.

Key words: Romanian Social Institute, Bessarabia, research, monographic method

UDC: 316: 94(498),1934/1940”

Institutul Social Român din Basarabia (1934-1940), a reprezentat filiala regională a Institutului Social Român din București (1918-1948), fondată la inițiativa renumitului profesor sociolog, Dimitrie Gusti (1880-1955) și a unor intelectuali basarabeni, dintre care un rol deosebit au avut consacratul istoric, Alexandru Boldur (1886-1982) și fruntașul mișcării naționale, Pantelimon Halippa (1883-1979). Institutul social regional a fost inaugurat, la 18 noiembrie 1934, în Chișinău și i-a avut în calitate de conducători pe distinși intelectuali din provincia de la răsărit a Țării, precum: P.Halippa (președinte activ), N.Moroșan (director), P. Ștefănuță (secretar general și șef al Secției Sociologice), T.Știrbu (vice președinte și șef al Secției Economice), ș.a.

Misiunea acestei instituții era „de a cerceta științific viața socială a Basarabiei, pentru a o face cunoscută conducătorilor țării și românilor din celelalte ținuturi”⁹, și „de a îmbrățișa în câmpul cercetărilor sale problemele sociale cele mai însemnate”¹⁰ care necesitau soluționare.

Urmând cu fidelitate „atât orientarea programatică cât și metoda monografică”¹¹ ale școlii sociologice de la București, Institutul regional basarabean, a constituit echipe multidisciplinare proprii, compuse din istorici, etnografi, juriști, medici, statisticieni, agronomi, preoți, etc., și a organizat campanii monografice în teren, desfășurând în cei aproape 6 (șase) ani de activitate, cercetări științifice complexe în 6 (șase) localități din provincie: *Iurcenii* (1935) și *Nișcanii* (1936) din județul Lăpușna, *Copanca* (1937) din județul Tighina, *Popeștii de Sus* (1938) din județul Soroca, *Dășcova* și *Vâprova* (1939) din județul Orhei. Pentru vara anului 1940 fusese programată cercetarea încă a câtorva localități din centrul Basarabiei, care trebuiau să finiseze cu însumarea studiului sociologic al regiunii Culei, din această parte a provinciei, însă evenimentele dramatice din iunie 1940 au zădărnicit realizarea acelor proiecte imediate și de perspectivă ale Institutului, instituția fiind lichidată odată cu instaurarea regimului sovietic.

Potrivit viziunii gustiene, cercetarea monografică pluridisciplinară și interdisciplinară, trebuia să se încheie cu întocmirea monografiei colective a localității. În acest sens, instituția științifică basarabeană a reușit să publice două tomuri ale „*Buletinului Institutului Social Român din Basarabia*”, calificat drept revistă periodică de specialitate. Institutul a reușit să pregătească, în variantă manuscris, și cel de-al treilea

⁹ Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României. Regionala Chișinău, tomul II, 1938, Chișinău, Tiparul Moldovenesc, 1939, p. 607

¹⁰ Halippa Pantelimon, Institutul Social Basarabia. Activitatea de la 18 noiembrie 1934 până la 22 martie 1936. În: „*Sociologie Românească*”, anul I, nr.4, aprilie 1936, p. 24

¹¹ Georgescu Mitu, Institutele Sociale regionale. În: „*Sociologie Românească*”, anul III, nr.7-9, iulie-septembrie 1938, p.389.

tom, care, însă, a fost împiedicat să apară de regimul bolșevic instaurat în Basarabia după 28 iunie 1940. Volumele „*Buletinului*” au sintetizat și cuprins principalele rezultate ale cercetărilor monografice descinse în localitățile basarabene. Cele două tomuri publicate au văzut lumina tiparului în 1937 și respectiv 1939 și cuprind cele mai relevante rezultate ale cercetărilor monografice, efectuate în satele Iurcenii și Nișcanii din jud. Lăpușna și Copanca din jud. Tighina.

Tomul I al „*Buletinului*”, cu un volum general de 416 pagini, a cuprins 17 texte ale studiilor științifice, 56 de figuri, 14 planșe și 3 spițe genealogice. În acest cadru cantitativ, „*Buletinul*” a înfățișat o parte semnificativă din rezultatele cercetărilor monografice, întreprinse de Institutul basarabean în vara anului 1935 și vara anului 1936, popularizând în mediul intelectual prima experiență obținută de regională în cunoașterea științifică a realităților sociale din satele Basarabiei. Cadrul valoric al acestui număr al „*Buletinului*” rezidă în conținutul studiilor inserate, prin care au fost elucidate „diferite aspecte ale vieții sociale și economice din două sate așezate în fosta regiune a Codrul-Bâcului, satele Nișcanii și Iurcenii din județul Lăpușna”¹² și în informațiile prețioase despre cele mai însemnate activități ale Institutului, de la înființarea sa (în 1934) până la apariția revistei în 1937.

Cel de-al doilea tom al „*Buletinului*” a însumat un total de 672 pagini. Cuprinsul părții principale a revistei (606 pagini) îl reprezintă textele studiilor științifice, în număr de 20, elaborate în baza rezultatelor cercetărilor monografice efectuate în satul Copanca din județul Tighina, acestea fiind înzestrate cu 5 hărți, 35 de figuri, 15 diagrame, 3 spițe genealogice, 35 de texte muzicale și 36 planșe. Revista include și rubrica *Cronica*, compartimentată în trei secțiuni: Însemnări; Idei și fapte; Recenzii, (cuprinde 32 de pagini), care comunică despre diverse activități științifice și culturale organizate de Institutul regional sau în care filiala a fost implicată, iar alte 21 de pagini includ rezumatele studiilor din același „*Buletin*”, perfectate în limba franceză, care au oferit posibilitate și străinilor necunoscători ai limbii române să se informeze despre experiența cercetărilor sociologice monografice dintre Nistru și Prut.

Publicația a fost înalt apreciată de către specialiști, intelectuali, oameni de cultură, politicieni etc. și luată în seamă de către autoritățile publice locale și centrale. Fiecare dintre cele două numere ale revistei, care au apărut în ciuda dificultăților întâmpinate, au fost calificate drept „operă unică de o valoare documentară științifică permanentă”¹³, precum și publicații „de o deosebită importanță”¹⁴ științifică și practică.

Cercetările monografice în teren au constituit primul model de studiu

¹² Georgescu, Mitu. Institutele Sociale Regionale. În: *Sociologie Românească*, anul III, iulie-septembrie 1938, nr.7-9, p. 391.

¹³ *Viața Basarabiei*, anul VIII, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1939, p. 127.

¹⁴ Georgescu, Mitu. Institutele Sociale Regionale. În: *Sociologie Românească*, anul III, iulie-septembrie 1938, nr.7-9, p. 389.

științific al realității sociale, programat și realizat de către cercetători în Basarabia. În activitatea desfășurată în teren membrii echipelor create de Institutul regional s-au condus după principiile monografiei sociologice. Monografiștii au recunoscut că, prin cercetările realizate și prin studiile publicate la început, se aflau încă „departe de a fi făcut operă pur monografică”¹⁵. Metoda cercetării monografice aplicată în timpul campaniilor în teren a inclus cercetarea aspectelor caracteristice ale „cadrelor” (istoric, cosmologic, biologic și psihic) și „înfățișărilor” (economice, spirituale, politico-administrative, etico-juridice) vieții unității sociale. Metoda cercetărilor monografice nu a fost o „descoperire românească” însă felul în care s-a întreprins era deosebit „față de tipurile cunoscute și practicate în străinătate”¹⁶, conferindu-i trăsături specifice și chiar originalitate. Dacă

în statele europene apusene (Franța, Germania, țările nordice) metoda cercetării monografice presupunea abordarea doar a unui anumit aspect al vieții sociale (studiul familiei, bugetului, studiul statistic, sau descrierea relațiilor sociale, etc.), „tipul românesc de monografie sociologică” impunea „cercetarea sociologică a tuturor aspectelor, deci a totalului, și nu numai descriptiv, ci și explicativ”¹⁷. Cercetarea monografică pluridisciplinară și interdisciplinară, trebuia să finiseze cu întocmirea monografiei colective a localității, iar idealul umanist al cercetării monografice era să contribuie la ridicarea satului prin contribuția științei.

Perioada de funcționare a Institutului Social Român din Basarabia a fost relativ scurtă, iar activitatea i-a fost deseori amenințată de diverse lipsuri financiare, de timp și, parțial, de insuficiență de competență. Institutul nu a reușit să atingă toate obiectivele propuse, însă a lăsat o anumită moștenire cultural-științifică care merită toată atenția, din mai multe perspective: întâi de toate, din cea istorică, pentru că rezultatele cercetărilor întreprinse, păstrate în cele două tomuri ale „*Buletinului*” instituției și în lucrările separate (broșurile) publicate de monografiști, constituie surse istoriografice veritabile, în baza cărora pot fi întregite istoriile localităților vizate, pot fi clarificate diferite aspecte ale realității sociale interbelice din Basarabia și alte probleme ale vieții cotidiene; din cea sociologică, pentru că fac dovada primelor încercări de sociologie practică în Basarabia și a unor pași îndrăzneți de difuzare a cunoștințelor teoretice științifice de sociologie în mediul intelectual basarabean; din cea culturală, pentru că Institutul regional, pe lângă faptul că a reprezentat prima instituție de cercetare științifică din regiune, care s-a ocupat de investigarea problemelor realității

¹⁵ Comunicările despre Iurcenii și Nișcani. În: *Buletinul Institutului Social Român din Basarabia*, tomul I, 1937, Chișinău, 1937, p. 398.

¹⁶ Gusti, Dimitrie, Sociologie Românească. În: *Sociologie Românească*, anul I, nr.1, ianuarie 1936, p. 6

¹⁷ Ibidem, p.6

sociale rurale, a fost și o instituție culturală cu implicații considerabile, prin concepte și idei și prin acțiuni practice, în opera de dezvoltare a societății basarabene și a contribuit la cultivarea conștiinței naționale a românilor basarabeni.

„*Buletinul*” Institutului și studiile publicate în periodicele de specialitate de către monografiștii basarabeni, Petre Ștefănuță, Teodosie Știrbu, Nicolae Moroșan, Alexei Arvat ș.a., reprezintă cea mai consistentă moștenire cultural-științifică a I.S.R. din Basarabia. Această categorie de urme materiale ale scurtei dar prolifici activități a filialei, este completată cu seria de broșuri sau lucrări separate, publicate de către cercetătorii basarabeni pe baza rezultatelor activității științifice din cadrul campaniilor monografice în teren. Unele dintre acestea s-au păstrat până în prezent și se găsesc în secțiile de carte rară în bibliotecile mari din România și din Republica Moldova (Biblioteca Academiei Române de la București, Biblioteca AȘM „Andrei Lupan” din Chișinău, Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Biblioteca „Mihai Eminescu” a Universității „A.I.Cuza” din Iași). Dintre aceste lucrări se cuvine de menționat: „*Literatura populară a satului Iurcenii*” (Chișinău, „Tiparul Moldovenesc”, 1937) și „*Cercetări folclorice în valea Nistrului de Jos*” (București, M.O. Imprimeria Națională, 1937), autor Petre Ștefănuță, „*Manifestări economice la Iurcenii și Nișcanii*”¹⁸ (Chișinău, 1937); „*Viața economică la Copanca*”¹⁹ (Chișinău, 1939), autor Teodosie Al. Știrbu (cea de-a doua lucrare, în colaborare cu Nicolae Al. Știrbu).

O moștenire valoroasă a activității Institutului Social Român din Basarabia trebuie considerată însăși experiența cercetărilor monografice și anchetărilor sociologice efectuate în teren, care a contribuit la cunoașterea realităților trecute și prezente ale localităților încadrate în acel exercițiu științific. Această experiență a fost posibilă datorită activismului, muncii, în mare parte voluntare, și devotamentului față de interesele naționale, pe care le-au demonstrat cele mai conștiente elemente ale intelectualității basarabene din acea perioadă. Experiența cercetărilor monografice și a activității științifice în cadrul respectivei instituții de profil, pe care au acumulat-o cei peste 30 de intelectuali din Basarabia, care au făcut parte din echipele monografice ale filialei sau au activat în această instituție, nu a avut șansa să se extindă din cauza regimului comunist, instaurat mai întâi în Basarabia și apoi în România. Mai mult, sub regimul comunist, activitatea Institutului regional a fost sistată în iunie 1940, a Institutului central și a celorlalte filiale ale sale – în anul 1948, iar știința sociologică a fost interzisă și exclusă din învățământul universitar, fiind desconsiderată timp îndelungat, până prin anii '60 ai secolului XX. Cei mai mulți dintre colaboratorii acestor

¹⁸ Lucrarea a apărut ulterior și în: *Buletinul Institutului Social Român din Basarabia*, tomul I, 1937. Chișinău, Tiparul Moldovenesc, 1937, p. 241-271.

¹⁹ Lucrarea a apărut ulterior și în: *Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României Regionale Chișinău*, tomul II, 1938. Chișinău, 1939, p. 403-443.

instituții au fost supuși represiunilor și marginalizării (în România a murit în închisoare Anton Golopenția, în Gulag-ul sovietic – Petre Ștefănuță). A fost distrusă arhiva instituției, atât cea de la București, cât și cea de la Chișinău.

Dintre membrii Institutului social de la Chișinău, unicul care a avut șansa să revină la cercetările monografice în teren (pe filieră economică, unica acceptată de regimul comunist) a fost economistul și profesorul-cercetător Teodosie Știrbu, care a fost ocolit de represiunile sovietice din anii 1940-1941, iar în 1944 a reușit să se refugieze în România. La 1 octombrie 1957 a fost numit cercetător științific principal al Colectivului de cercetări agronomice, în cadrul Filialei Iași a Academiei Române. În 1958 T. Știrbu a fost numit șeful echipei de cercetări monografice în zona Dorna, județul Suceava²⁰. Cercetările, care au durat până în anul 1960, s-au încheiat cu publicarea a 11 volume de studii, apărute sub îngrijirea nemijlocită a conducătorului echipei de cercetări. În aceeași ordine de idei, se cuvine de subliniat că Teodosie Știrbu a fost coautor la lucrarea colectivă de sinteză „*Cercetări monografice în regiunea Suceava*”²¹, iar rezultatele cercetărilor sale din conținutul acestei lucrări constituie o dovadă în plus a perpetuării experienței acumulate de autor în timpul activității sale în campaniile monografice ale Institutului basarabean.

Institutului Social Român din Basarabia a optat pentru punerea în valoare a *românismului* și *naționalismului* luminat, pentru promovarea idealurilor acestora, s-a preocupat de consolidarea conștiinței naționale a etniei majoritare a provinciei, activitatea instituției în această direcție având o însemnătate enormă între Prut și Nistru, cea mai dezavantajată regiune, din punctul de vedere al păstrării valorilor naționale românești, după mai mult de un secol de politică de deznaționalizare și rusificare forțată. Rezultatele activităților desfășurate de filiala chișinăuiană, prin care s-a ajuns la coardele sensibile ale sufletului românilor basarabeni, trebuie considerate o mare realizare a instituției, având în vedere efectul acestora peste generații.

La procesul de popularizare în Basarabia interbelică a *românismului* în sens de unitate culturală, de neam și de limbă și a *naționalismului* în sens de obiceiuri și tradiții românești, de reanimare a valorilor spirituale comune pentru toți românii de pretutindeni, s-au remarcat printr-o activitate dedicată mai multe asociații, societăți și instituții culturale, educaționale și cultural-științifice, precum și personalități de seamă ale vieții culturale și științifice. Contribuția I.S.R. din Basarabia la această operă, adusă în cel de-al doilea deceniu de administrație românească a fost la fel de importantă ca și munca depusă de diverse asociații și instituții pentru redormirea conștiinței naționale, în primul deceniu de după Unire.

²⁰ Bejan, Vlad, Maftai, Ionel. Personalități universitare ieșene din Basarabia. Iași: Editura PIM, 2006, p.102.

²¹ Cercetări monografice în regiunea Suceava. Suceava, Tipografia Națională, 1960.

Pe parcursul etapei inițiale a activității sale, prin organizarea seriilor de conferințe publice tematice, Institutul a contribuit la promovarea concepției și manifestărilor practice ale *naționalismului* și *românismului*. În cadrul ciclului de conferințe cu genericul „Doctrină politică și economice contemporane”, organizat de Secția Economică a Institutului, în colaborare cu alte câteva secții active, cel puțin în 4 conferințe au fost abordate doctrinele *naționalismului* și *românismului* („Cum înțeleg Românismul” de C. Rădulescu Motru; „Organizarea muncii naționale” de M. Ghelmegeanu; „Doctrina naționalistă” de N. Crainic; „Doctrina economică naționalistă” de A.C.Cusin ș.a.)²². Publicul ascultător, foarte numeros, încât nu încăpea în sala destul de spațioasă a Palatului Eparhiei din Chișinău, a avut ocazia să cunoască și să valorifice pe viitor importante idei, învățături, modele, etc, din cultura și filozofia națională.

Conferința inaugurală a acestui ciclu de prelegeri publice, care a avut loc la 6 octombrie 1935, în Sala Eparhială din Chișinău, a adus în fața ascultătorilor subiectul *românismului* ca doctrină și manifestare, explicat de filozoful Constantin Rădulescu Motru, care și-a însoțit demersul teoretic cu clarificarea modului în care era înțeles și în care trebuia înțeles²³. Potrivit conferențiarului, *naționalismul* românesc trebuie să reiasă din realitățile românești, să nu fie de împrumut, adică trebuie să se deosebească de naționalismul fals care susține „modernizarea cu orice preț”. Concluzia filozofului rămâne actuală: „Înainte de a-i infiltra acestei națiuni lucruri care îi sunt străine, [oricine - n.n.] să binevoiască să cunoască această națiune”. În opinia lui Constantin Rădulescu-Motru, la acea vreme, în unison cu postulatul anunțat, activau și erau foarte importante două instituții de psihotehnică și orientare profesională din Cluj și București și Institutul Social Român care avea și două regionale la Timișoara și la Chișinău. Reputatul filozof stăruia asupra concluziei sale și susținea că abia după ce se vor cunoaște realitățile psihologice și sociale ale națiunii, numai atunci „se va clădi adevărata viață românească, adevărul românism, adevăratele valori ale unei culturi cu adevărat românești”²⁴.

Concepțiile lui Constantin Rădulescu Motru, precum și ale celorlalte personalități de vază care au abordat subiecte tematice similare, precum Nichifor Crainic, Mihail Ghelmegeanu ș.a., au avut un efect catalizator asupra publicului basarabean, fapt care s-a văzut și în râvna cu care cercetătorii monografiști scoteau la iveală problemele din sfera relațiilor interetnice din satele basarabene, în special, fenomenele negative cu care se confruntau etnicii români din acele comunități.

²² A.N.I.C. Fond Pantelimon Halippa, dosar nr. 965/1927-1943, f.18.

²³ Conferințele Institutului Social Român din Basarabia. În: *Viața Basarabiei*, anul IV, nr.10, octombrie 1935, p. 57-59.

²⁴ Însemnări. Conferințele ISR din Basarabia. În: *Viața Basarabiei*, anul IV, nr.10, octombrie 1935, p.60.

Institutul regional a cercetat urmările negative ale deznaționalizării populației băștinașe și a constatat că pentru diminuarea efectelor nocive ale acestui fenomen, instituțiile statului și cele ale administrației publice locale întreprindeau foarte puține acțiuni. În urma campaniilor de cercetări monografice desfășurate în comuna Copanca (1937) din județul Tighina și comuna Popeștii de Sus (1938) din județul Soroca s-a constatat faptul că elementul alogen (rusesec și ucrainean) prin infiltrarea sa în mediul populației românești băștinașe, contribuie la deznaționalizarea acesteia dar și la slăbirea situației ei economice și sociale. Membrii echipelor monografice ale Institutului regional au lansat mai multe recomandări pentru soluționarea acestei probleme.

Pentru întărirea elementului românesc în regiunea Nistrului, în care 40% din populație era formată din „muncitori cu brațele”, adică din muncitori flotanți, Institutul cerea autorităților statului să se implice cu acțiuni concrete, deoarece băștinașii se aflau „în luptă cu un element etnic mult mai înstărit din punct de vedere economic, cum sunt rușii”²⁵. Institutul a propus ca soluție pentru rezolvarea „problemei întăririi elementului românesc la Nistru” consolidarea situației economice a populației românești. Împroprietărirea băștinașilor, inclusiv a celor sosiți de peste Nistru, avantajarea ocupațiilor acestora, acordarea loturilor pentru construcția de case și ajutorului pentru finisarea acestora, se numărau printre propunerile făcute de monografiști către autoritățile de stat și cele publice locale.

Aceste propuneri și concluzii din patrimoniul valoric al instituției, sunt pe deplin acceptabile și recomandate pentru întărirea elementului românesc în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, deoarece în această regiune, mai mult decât în spațiul dintre Nistru și Prut, din cauza deznaționalizării promovate în anii regimului sovietic situația a devenit și mai dramatică, iar autoritățile transnistrene separatiste aplică în continuare diverse pârgii pentru diminuarea elementului național.

Institutul Social Român din Basarabia s-a manifestat în viața publică a regiunii și prin abordarea, atât în plan teoretic, cât și practic, a educației naționale. În cadrul instituției a funcționat Secția de Educație Națională, sub conducerea colonelului V. Nădejde. Însă, la etapa actuală a cercetării, nu se poate ilustra cu deplină claritate activitatea desfășurată de către această secție, dar se poate susține argumentat că Institutul s-a ocupat de educația națională, printr-un șir de activități și implicații practice în viața socială și culturală din ținut.

În timpul campaniilor de cercetare științifică a realității sociale din satele selectate, Institutul a colectat sute de basme, snoave, cântece și alte creații populare, care constituie un bogat tezaur în patrimoniul cultural al românilor

²⁵ Ștefănuță, Petre. Ridicarea economică a regiunii Copanca. În: *Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României, Regionala Chișinău*, tomul II. Chișinău, „Tiparul Moldovenesc”, 1939, p. 621.

basarabeni. Potrivit cu planul cercetărilor monografice „pe cadre și manifestări”, evocarea și descrierea manifestărilor spirituale din localitățile supuse cercetării sociologice presupunea colectarea datelor privind obiceiurile și tradițiile populare, folclorul, răspândirea și lectura cărților, atragerea și implicarea sătenilor în diverse activități de valorificare și popularizare a culturii naționale românești. În această privință, este de apreciat efortul echipelor monografice ale Institutului basarabean, pentru a scoate din anonimat adevărate comori ale culturii naționale. Institutul nu s-a limitat doar la colectarea a sute de basme, a mii de melodii populare, a zeci de colinde și alte piese de folclor, ci a contribuit și la popularizarea acelor valori ale culturii românești, inclusiv prin aducerea multor creații folclorice în sistemul educațional. Un exemplu convingător în această privință este și faptul că descoperirea tezaurului cultural conservat al satelor basarabene a condus la stabilirea de către Ministerul Educației Naționale și Straja Țării că în anul 1937 în programa analitică la disciplina școlară *Educație muzicală* să fie inclus un repertoriu de cântece populare regionale. În această ordine de idei, „multe cântece din arhiva Institutului Social Român din Basarabia au fost copiate pentru a fi cântate la diferite serbări culturale”, multe au fost incluse în „repertoriul celor mai mari societăți corale românești și coruri școlare”²⁶. O amplă listă a manifestațiilor culturale din anii 1937-1939, în cadrul cărora au fost interpretate piese colectate în timpul campaniilor de cercetare monografică, cântece și melodii armonizate de monografistul Vasile Popovici pentru cor, voce și instrumente muzicale, a fost publicată în tomul II (1939) al „*Buletinului Institutului Social Român din Basarabia*”²⁷.

Urmărind scopul de a reînvia datinile strămoșești de Crăciun și de Anul Nou, Institutul, în colaborare cu Conservatorul Municipal din Chișinău (condus de M. Bârcă) și Fundația Culturală „Principele Carol”, Regionala Basarabia, a adus la Chișinău două echipe de colindători din satele Palanca și Coremaz, jud. Cetatea-Albă, care au prezentat la 27 decembrie 1937 „o audiție de colinde ce au fermecat publicul chișinăuian prin frumusețea și originalitatea lor ritmică și melodică”²⁸. Textele literare și melodiile colindelor au fost transcrise de monografistii basarabeni, Petre Ștefănuță și Vasile Popovici, iar interpretarea lor de către corul de țărani, cu aranjare pe 2 și pe alocuri pe 3 voci, potrivit unor mărturii, a constituit „o noutate în analele folclorului muzical românesc”²⁹.

Remarcabilul folclorist basarabean și coordonatorul cercetărilor monografice din localitățile basarabene, Petre Ștefănuță, a efectuat cercetări

²⁶ Popovici, Vasile. Folclorul muzical basarabean. (Culegeri și manifestări muzicale). În: *Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României, Regionala Chișinău*, tomul II, 1938. Chișinău, „Tiparul Moldovenesc”, 1939, p. 618-619.

²⁷ Ibidem, p. 619-620.

²⁸ Ibidem, p. 618.

²⁹ Ibidem.

profunde asupra datinilor de Crăciun și de Anul Nou, în localitățile din regiunea Nistrului de Jos și a popularizat adevărata comoară de creații pe care le-a colectat prin intermediul materialelor publicate în ediții precum, „*Anuarul Arhivei de Folclor a Academiei Române*”, „*Buletinul Institutului Social Român din Basarabia*” și prin lucrări aparte care au completat patrimoniul cultural-științific al filialei. După cum consemna distinsul folclorist, Institutul Social Român din Basarabia „și-a impus să cerceteze aceste manifestări spirituale ale Românilor din satele basarabene pentru că, acolo unde s-a depus zgura uitării peste datinile strămoșești, Căminele Culturale și Straja Țării, plecând de la cercetările Institutului, să vină să le învie”³⁰. Petre Ștefănuță s-a interesat de folclorul din localitățile din valea Nistrului de Jos pe parcursul a 4 (patru) excursii de cercetare, efectuate în anii 1932, 1934 și 1935. Din cele 11 sate așezate de-a lungul malului drept al Nistrului de Jos, Petre Ștefănuță, a cercetat 7: Copanca, Talmaza, Cioburciu, Purcari, Olănești, Coremaz, Tudora³¹. Pentru desfășurarea cercetărilor, a beneficiat de o subvenție de 5.000 lei din partea Arhivei de Folclor a Academiei Române și de una de 4.000 lei din partea Institutului Social Român din Basarabia. Ștefănuță a reușit să atragă în munca de colectare a creațiilor populare din acele localități trei învățători din satul Copanca: V. Cărauș, D. Rădulescu și I. Bălan. Împreună au adunat câteva sute de creații, între care balade și cântece ciobănești, doine, satire, cântece de pahar, colinde, bocete, jocuri de copii, legende, snoave, descântece etc. Cea mai mare parte dintre acestea au fost publicate. Studiul său „*Cercetări folclorice în valea Nistrului de Jos*” cuprinde, spre exemplu, 346 texte ale creațiilor populare din acea colecție³². O parte dintre textele creațiilor folclorice colectate, au fost reproduse în paginile ziarelor și revistelor basarabene, precum „*Cuvânt Moldovenesc*” și „*Viața Basarabiei*”, și au exercitat un efect educativ impunător asupra cititorilor.

Insistența Institutului în privința conservării și păstrării monumentelor și pieselor etnografice, inclusiv, prin deschiderea unui muzeu etnografic, ceramic sau sociologic în Basarabia, după cum și stăduința monografiștilor de a contribui la popularizarea valorilor culturii naționale prin expoziții și diverse alte manifestații cultural-științifice reprezintă o dovadă în plus a preocupării de educația națională.

Prin stăruința colaboratorilor săi, Institutul a încercat să păstreze, cel puțin, o parte din obiectele ce prezentau valoare pentru cultura națională, din cele descoperite în localitățile cercetate. Potrivit documentelor timpului, în procesul

³⁰ Ștefănuță, Petre. *Datinile de Crăciun și Anul Nou pe valea Nistrului de Jos*. În: *Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României, Regionala Chișinău*, tomul II, 1938. Chișinău, „Tiparul Moldovenesc”, 1939, p. 485-532.

³¹ Ștefănuță, Petre. *Cercetări folclorice în valea Nistrului de Jos*. București, M.O. Imprimeria Națională, 1937, p. 33.

³² Ștefănuță Petre, *Cercetări folclorice în valea Nistrului de Jos*. București, M.O. Imprimeria Națională, 1937.

campaniilor de la Iurceni și Nișcani a fost adunată, prin achiziții („pe cât au permis slabele mijloace ale Institutului”), o colecție pentru muzeu, care includea 60 de piese de ceramică confecționate în Iurceni, unelte necesare olăritului, o moară de vânt (mică, de dimensiunile unui om), montată de un tânăr de 15 ani din acel sat; la fel, un șir de piese colectate în satul Nișcani, între care 20 vase de lemn (talere), două ulcioare de aramă foarte vechi, o râșniță, o călcătoare, un plug de lemn și alte obiecte mai mărunte³³. Întreaga colecție a fost expusă provizoriu în Muzeul Național de Istorie Naturală din Chișinău, urmând să formeze patrimoniul unui muzeu al Institutului regional, însă soarta ulterioară a colecției nu se cunoaște. Doar unele piese din această colecție au fost expuse cu ocazia diferitor evenimente culturale la Chișinău și București. Mai multe piese de ceramică, colectate în s. Iurceni, au fost prezentate la Expoziția Echipelor Regale Studentești, care s-a organizat în Parcul Carol din București, în 1935. Iar o colecție de fotografii etnografice de la Iurceni și Nișcani a fost vernisată la Expoziția cărții, organizată de primăria municipiului Chișinău, în luna mai 1937. Se cunoaște, de asemenea, că profesorul V. Adiașevici, membru al echipelor monografice ale Institutului regional, a participat la cea de-a V-a Expoziție jubiliară de pictură „N.I.Gumalic”, organizată la Chișinău, în luna iunie 1937, cu 43 modele de covoare, țesute la Iurceni și Nișcani³⁴.

Institutului Social Român din Basarabia a contribuit la edificarea culturală și educarea populației ținutului pe baza valorilor autentice naționale, materiale și imateriale, și s-a străduit ca, cel puțin, o parte dintre acestea să fie păstrate pentru posteritate. Rapoartele, informațiile și notițele cu privire la activitatea Institutului, care s-au păstrat până astăzi, sunt ilustrative în acest sens.

Remarcabilă a fost munca culturală a echipelor monografice ale Institutului în localitățile în care poposeau pentru cercetare. Activitatea echipelor monografice începea în fiecare dintre satele investigate cu inaugurări festive, iar pe parcursul perioadei de aflare în localitate echipa organiza diverse activități culturale (în zilele de duminică), implicând sătenii și aducându-i în contact nemijlocit și făcându-i să înțeleagă adevărata valoare a culturii românești, moștenite de la strămoși, având datoria să o transmită urmașilor.

Conduita membrilor echipelor, intelectuali responsabili, onești, corecți și dedicați muncii lor, a constituit un model etic pentru populația satelor basarabene. Coordonatorul acestora, Petre Ștefănuță, după încheierea a 4 campanii de cercetare concluziona că „mișcarea monografică basarabeană își are și un alt sens decât acela de adunare de date statistice și observații asupra vieții sociale a satelor noastre. E o mișcare de etică națională în primul rând. Intelectualii de la oraș

³³ Buletinul Institutului Social Român din Basarabia, tomul I, 1937. Chișinău, „Tiparul Moldovenesc”, 1937, p. 396.

³⁴ Buletinul Institutului Social Român din Basarabia, tomul I, 1937. Chișinău, „Tiparul Moldovenesc”, 1937, p. 397

devin însuflețiți de dragoste pentru țară, iar sătenii de mândrie că au prieteni printre pătura intelectuală”³⁵. În fiecare localitate monografiștii au găsit posibilități pentru a se ocupa, în afara programului de cercetare, de problemele stringente ale comunității, de educația națională, etică, sanitară a sătenilor. La fel, și-au rezervat timp pentru a discuta cu sătenii și a-i îndruma în anumite activități sociale sau cotidiene. Echipele monografice au servit drept model în efortul de propagare a valorilor culturii românești, realizând, astfel, dezideratele naționale în teritoriu.

Experiența cercetărilor monografice efectuate în teren și rezultatele obținute de echipele de cercetători ale Institutului Social Român din Basarabia constituie nu doar contribuții importante la cunoașterea realităților trecute și prezente ale localităților încadrate în acel exercițiu științific. Studiile publicate pe baza rezultatelor cercetărilor monografice sunt deopotrivă valori inestimabile ale patrimoniului cultural-științific național interbelic și modele relevante pentru elaborarea monografiilor localităților, de către cercetătorii de astăzi.

Deși, Institutul s-a ocupat prioritar cu investigarea pluridisciplinară și înțelegerea socială integrată a satului prin elaborarea de monografii, a știut, totodată, să cuprindă și să îmbine în activitatea sa ample acțiuni culturale, a inițiat și a întreținut un viu dialog cultural, în cadrul căruia un loc aparte l-au ocupat învățăturile *românismului* și *naționalismului* luminat, a realizat multiple inițiative educative prin care a contribuit la consolidarea conștiinței naționale a românilor basarabeni.

Moștenirea culturală și științifică a Institutului Social din Basarabia necesită o studiere și o valorizare continuă, pentru a putea servi drept punct de sprijin în acțiunile menite să contribuie la creșterea nivelului de viață, al culturii și al civilizației în localitățile Republicii Moldova. Patrimoniul cultural și științific rămas ca moștenire de la Institutul Social Român din Basarabia, incluzând lucrări științifice, publicații, experiență, idei, metode de cercetare, modele, indicații metodologice, profesionalism, dăruire, asumare a rigorilor genului de activitate și alte valori materiale și imateriale, trebuie și poate fi valorificat integral în beneficiul istoriografic, științific, cultural, identitar, etc, etc. al societății actuale.

Referințe bibliografice:

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), Fond Pantelimon Halippa, dosar nr. 965/1927-1943.
2. Bejan Vlad, Maftai Ionel, Personalități universitare ieșene din Basarabia. Iași: Editura PIM, 2006.

³⁵ Ștefănuță, Petre. Cercetările monografice ale ISR din Basarabia la Popeștii de Sus, jud. Soroca. În: *Viața Basarabiei*, anul VII, nr.11, noiembrie 1938, p.61.

3. Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României. Regionala Chișinău, tomul II, 1938, Chișinău, Tiparul Moldovenesc, 1939.
4. Buletinul Institutului Social Român din Basarabia, tomul I, 1937. Chișinău, „Tiparul Moldovenesc”, 1937.
5. Cercetări monografice în regiunea Suceava. Suceava, Tipografia Națională, 1960.
6. Comunicările despre Iurceni și Nișcani. În: Buletinul Institutului Social Român din Basarabia, tomul I, 1937, Chișinău, 1937.
7. Conferințele Institutului Social Român din Basarabia. În: Viața Basarabiei, anul IV, nr.10, octombrie 1935.
8. Georgescu Mitu, Institutele Sociale regionale. În: „Sociologie Românească”, anul III, nr.7-9, iulie-septembrie 1938.
9. Gusti Dimitrie, Sociologie Românească. În: Sociologie Românească, anul I, nr.1, ianuarie 1936.
10. Halippa Pantelimon, Institutul Social Basarabia. Activitatea de la 18 noiembrie 1934 până la 22 martie 1936. În: „Sociologie Românească”, anul I, nr.4, aprilie 1936.
11. Însemnări: Conferințele ISR din Basarabia. În: Viața Basarabiei, anul IV, nr.10, octombrie 1935.
12. Popovici Vasile, Folclorul muzical basarabean (Culegeri și manifestări muzicale). În: Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României, Regionala Chișinău, tomul II, 1938. Chișinău, „Tiparul Moldovenesc”, 1939.
13. Ștefănuță Petre, Cercetări folclorice în valea Nistrului de Jos. București, M.O. Imprimeria Națională, 1937.
14. Ștefănuță Petre, Cercetările monografice ale ISR din Basarabia la Popeștii de Sus, jud. Soroca. În: Viața Basarabiei, anul VII, nr.11, noiembrie 1938.
15. Ștefănuță Petre, Datinile de Crăciun și Anul Nou pe valea Nistrului de Jos. În: Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României, Regionala Chișinău, tomul II, 1938. Chișinău, „Tiparul Moldovenesc”, 1939.
16. Ștefănuță Petre, Ridicarea economică a regiunii Copanca. În: Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României, Regionala Chișinău, tomul II. Chișinău, „Tiparul Moldovenesc”, 1939.
17. Viața Basarabiei, anul VIII, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1939.

ÎNFIINȚAREA ȘI ACTIVITATEA TRIBUNALELOR REGIONALE ȘI A CELOR ȚINUTALE DIN BASARABIA (1812 - 1828)

ESTABLISHMENT AND ACTIVITY OF REGIONAL AND COUNTY COURTS IN BESSARABIA (1812 - 1828)

Artur LEȘCU,
Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport.
E-mail: scit55@yahoo.com

Rezumat: În articolul de față sunt analizate problemele ce țin de înființarea și activitatea tribunalelor regionale și celor ținutale din Basarabia în perioada anilor 1812 - 1828. Imediat după anexare, guvernul rus a început implementarea sistemului de drept, specific acestei țări. Inițial, din dreptul rus a fost introdus în Basarabia dreptul penal și legislația privind organele de poliție. Atenție sporită era acordată menținerii ordinii de drept și a legislației, prin înființarea sistemului judecătoresc. Instituții supreme judecătorești în Basarabia erau Tribunalul penal regional și Tribunalul regional civil. Dreptul civil se baza pe drepturile și obiceiurile moldovenești, iar cel penal – pe legislația rusă. Instanța judecătorească inferioară era reprezentată de către judecătoriile ținutale, care erau responsabile de soluționarea tuturor delictelor și litigiilor, civile și penale. În baza documentelor inedite, autorul demonstrează procesul înființării și activitatea tribunalelor regionale și celor ținutale din Basarabia.

Cuvinte-cheie: Basarabia, Imperiul Rus, sistem penitenciar, sistem punitiv, legislație, tribuna civil, tribunal penal, dreptul autohton, dreptul rus, sistem judiciar.

CZU: 347.998: 94(478) „1812 /1828”

Abstract: The present article analyzes the problems related to the establishment and activity of regional and county courts in Bessarabia during the years 1812 - 1828. Immediately after the annexation, the Russian government began to implement the law system, specific to this country. Initially, Russian law introduced criminal law and law on police bodies in Bessarabia. Increased attention was paid to maintaining the order of law and legislation, by establishing the judicial system. The supreme judicial institutions in Bessarabia were the Regional Criminal Court and the Regional Civil Court. Civil law was based on Moldovan rights and customs, and the criminal law - on Russian law. The lower court was represented by the county courts, which were responsible for solving all crimes and disputes, civil and criminal. Based on the unpublished documents, the author demonstrates the process of setting up and working the regional and county courts in Bessarabia.

Key-words: Bessarabia, Russian Empire, penitentiary system, punitive system, legislation, civil tribune, criminal court, domestic law, Russian law, judicial system.

UDC: 347.998: 94(478) „1812 /1828”

Introducere

Ocupația rusească a generat o creștere bruscă și neașteptată a ratei criminalității. În pofida caracterului blând și tolerant al moldovenilor, fapt recunoscut de majoritatea călătorilor străini (Свиньин 1867, p. 175-320), începutul secolului al XIX-lea în Basarabia este marcat prin agravarea situației criminogene. Acest fenomen se explică prin mai multe cauze. Cea mai importantă consta în creșterea tensiunii sociale în perioada de adaptare la condițiile noi de viață, legată de incorporarea într-un stat nou, străin. Dacă temerile țărănimii privind introducerea iobăgiei au fost contracarate destul de ușor, atunci frustrările psihologice ale populației locale au continuat un timp, dând naștere unei psihoze latente de percepere a ocârmuirii noi. Atare stare psihologică este confirmată prin numeroase plângeri și reclamații înaintate de către populația locală autorităților țariste din regiune. Numai în anii 1812-1818 au fost înregistrate 1025 cazuri de revendicări, dintre care 51% reveneau ținutului Orhei (Tomuleț 2008, p. 47-48), iar în perioada anilor 1819-1828 numărul lor fiind de 477 (Ibidem, p. 55), iar pe întreaga durată a anilor 1812-1828 numărul total de revendicări însuma 1502 de cazuri. O cauză nu mai puțin importantă era și colonizarea masivă care contribuia la modificarea substanțială a situației demografice din regiune. Excluderea coloniștilor de sub jurisdicția autorităților locale și acordarea unor privilegii exagerate în comparație cu localnicii crea disensiuni între comunitățile localnicilor și ale coloniștilor, relativa bunăstare a ultimilor generând invidie, de la care era doar un pas până la crimă. O altă cauză care contribuia la tensionarea stării sociale era stabilirea frontierei de stat pe Dunăre și Prut și a celei vamale pe Nistru, ceea ce a avut consecințe nefaste asupra ordinii de drept.

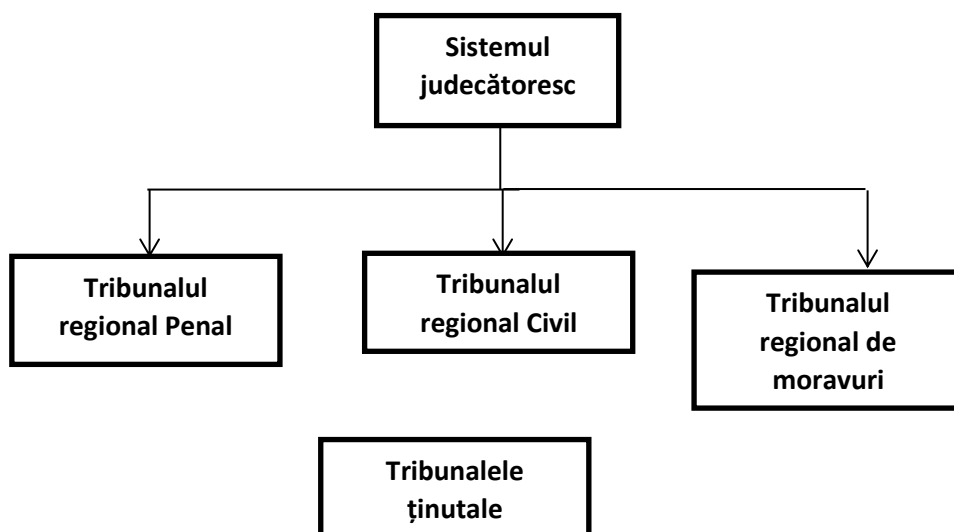
Înființarea și activitatea tribunalelor regionale și a celor ținutale din Basarabia (1812 - 1828)

Dezordinea totală din administrația regională a determinat autoritățile imperiale ruse ca, odată cu reorganizarea administrației Basarabiei, începând cu anul 1816, să fie instituite și noi organe judecătorești, reprezentate de Tribunalele regionale Penal și Civil, în anul 1828 – judecătoria de moravuri, iar mai târziu – Tribunalul Comercial și tribunalele ținutale. Structura sistemului judecătoresc este redată în schema nr. 1.

Personalul decizional din cadrul Tribunalului regional Penal era compus din președinte, numit din partea statului, și 3 consilieri, dintre care unul de asemenea era numit din partea statului, iar ceilalți 2 aleși din rândurile nobilimii locale. Tribunalul regional Civil avea structura asemănătoare cu a celui Penal, numai că numărul consilierilor era de 4 persoane, dintre care 1 numit din partea statului și 3 aleși de către nobilimea locală (Устав 1818, p. 8-9). Tribunalele ținutale erau compuse din 3 persoane, toți membrii fiind aleși din rândurile nobilimii locale (Устав 1818, p. 14). Situația nu s-a schimbat radical nici după

anul 1828, cu excepția faptului că numărul personalului decizional a fost extins până la 7 persoane. Președinții tribunalelor și câte doi consilieri erau numiți de către autoritățile centrale, 2 asesori erau aleși din partea nobilimii și 2 asesori din partea negustorilor (Полное собрание 1830, p. 199). Tribunalele ținutale erau compuse din președinte și un consilier numiți de către guvern, 2 consilieri aleși din partea nobilimii și 2 consilieri aleși din partea populației (Ibidem, p. 200). În ținuturi au fost înființate judecătoriile separate – civile și penale. Toate litigiile erau divizate în trei categorii: 1) penale, 2) de anchetă, 3) civile [Agachi 2013, p. 133]. Această structură nu s-a schimbat în mod esențial până la reforma judecătorească.

Schema 1: Structura sistemului judecătorec din Basarabia ³⁶

Complexitatea problemelor survenite a dat mari bătaii de cap organelor judecătorești. Infracrișunea cea mai răspândită în regiune era furtul, în special al animalelor domestice și de tracțiune – cai și boi. De menționat că această tipologie a criminalității era caracteristică și pentru Țara Moldovei în perioada premergătoare anexării Basarabiei. Arealul de răspândire geografică a furturilor cuprindea întreaga Basarabie. Majoritatea furturilor se reducea la o pereche de boi sau doi-trei cai, porci etc. Însă, erau și cazuri ieșite din comun. Astfel, pe 8 septembrie 1819 Judecătoria ținutală din Tighina a intentat un dosar penal împotriva unui oarecare Vasile Mocan, de 30 ani, care furase 62 oi. În urma

³⁶ Schema a fost alcătuită de către autor în baza *Устав образования Бессарабской области 1818 г.* Кишинев, 1818. În: Полное собрание законов Российской Империи с 1649 года, Собрание второе, т. XXXV, СПб., 1830, nr. 27357 din 29 aprilie 1818.

hotărârii judecătii, inculpatul a fost eliberat prin cauțiune³⁷. Alt caz s-a produs în toamna anului 1820, când o bandă bine încheată, în componența căreia erau supuși ai Imperiului Habsburgic (după toate indiciile originari din Bucovina), alcătuită din Gheorghe Șerban, Ion Lungu, Ion Radu, Ion Bocea, Ioniță Nițăroș, Ion Pleta, Iordachi Ioniță, Ion Barcari, Tănase Caracaș, Ion Bucur, Ion Popa, Ion Fulga, Nicolae Funac și Nicolae Dimitriu, în total 14 persoane, în decurs de câteva zile a jefuit mai multe colonii bulgare din ținutul Ismail, sustrăgându unde au furat animale domestice și grâu, fiind ulterior condamnați destul de blând, doar prin cauțiune³⁸. Un alt caz ieșit din comun a fost cercetat de către judecătoria ținutală din Bălți, privind furtul a 500 de ruble, săvârșit de către Vasilie, fiul Dăscăliței, în vârstă de numai 9 ani. Dosarul dat, la 10 mai 1820, a fost reîntors la poliție pentru cercetare suplimentară și a fost clasat în urma morții inculpatului³⁹.

Frontieră devenise ținta celor care intenționau să fugă în Moldova. Tentativele de violare a hotarului erau comise atât individual, cât și în grup sau în mod colectiv de către familii în deplină componență. Sugestiv din acest punct de vedere este și cazul cercetat de tribunalul ținutal din Akkerman, la 24 iulie 1821, care viza locuitorii Basarabiei Vasile Anton și Ion Macovenco cu soția, reținuți în Chilia în timpul trecerii ilegale peste Dunăre⁴⁰. Un caz similar, însă cu consecințe mai grave, a avut loc în localitatea Tucikov pe data de 7 februarie 1821. Locuitorul acestui oraș, Danilo Kolosenco, alcătuind un mic grup criminal, din a cărui componență făcea parte pământeanul său Ion Plotnicov și Maria Kovalciucova din satul Kislița, au furat de la subofițerul Mavrocordat 3 boi pe care i-au vândut în satul Ivancea. Cu banii câștigați au încercat să fugă peste Dunăre, însă au fost prinși, fiindu-le intentat un dosar penal. Drept urmare, Danilo Kolosenco și prietena sa, Maria Kovalciucova, au fost încarcerați de către poliția din Ismail, iar I. Plotnicov, a cărui vina era considerată mai mică, a fost eliberat prin cauțiune⁴¹.

Perioada respectivă era marcată și de apariția unui tip nou de infracțiuni, foarte alarmant pentru autoritățile țariste, și anume: complicitatea populației băștinașe la ascunderea și legalizarea persoanelor, a unui mare număr de țărani iobagi fugiți de pe moșiile stăpânilor lor din guberniile ruse în Basarabia. Poziția fruntașă din acest punct de vedere era deținută de ținutul Bender, locuitorii căruia se specializase în acordarea acestui tip de servicii, în cea mai mare parte contra plată. Mecanismul falsificărilor era simplu și lipsit de originalitate. Fugarul, sau chiar o întreagă familie de fugari din guberniile rusești, inclusiv din teritoriile

³⁷ ANRM, Fond 2, d. 726, f. 80 verso.

³⁸ Ibidem, f. 67-68.

³⁹ Ibidem, f. 3 verso-4..

⁴⁰ Ibidem, f. 24.

⁴¹ Ibidem, f. 68 verso-69.

ucrainene, se autointitulau rude apropiate ale unui băștinaș și obțineau viza de reședință locală, devenind locuitori ai Basarabiei, cu drepturi depline. De exemplu, pe 5 iunie 1821, 4 locuitori din orașul Bender (Tighina) (Ignatie Kotov, Nicolae Panteev, Egor Esinkov și Minei Reșetnikov) l-au înscris pe Afanasie Condratiev – iobag al moșierului Scepotkin, în calitate de cetățean al orașului Bender sub falsa familie de Șarkovkin, eliberându-i documentele respective. Fiind deconspirați, toți patru au fost puși sub arest⁴². Din totalul celor 48 de dosare penale aflate în proces în judecătoria orașului Bender în prima jumătate a anului 1821, 11 făceau parte din această categorie de infracțiuni, constituind 23 % din totalul infracțiunilor, situându-se pe locul doi după furt (Leșcu 2018, p. 200).

Este de menționat faptul că infracțiunile deosebit de grave, cum ar fi omorurile premeditate, erau foarte rare. Odată cu stabilirea în Basarabia a coloniștilor din diferite regiuni ale Europei, s-au făcut remarcate și unele manifestări de comportament necaracteristic regiunii, interpretat de către autorități drept manifestări cu caracter criminal. La începutul secolului al XIX-lea în Basarabia a început răspândirea masivă a unor erezii și secte religioase. Dacă creștinii ortodocși de rit vechi, sau așa-zișii lipoveni, erau în mod oficial recunoscuți de autoritățile ruse, atunci alte secte din cadrul ortodoxiei erau combătute de către autoritățile statului și cele ecleziastice. Una dintre ereziiile care s-a făcut remarcată în rândul populației de origine slavă din Basarabia era mișcarea subotnicilor. Subotnicii se deziceau de creștinism de rit ortodox și se converteau la iudaism, însă fără să recunoască Talmudul, bazându-se pe Vechiul și Noul Testament. Semnul distinct al sectei era circumscrierea membrilor săi, cum au fost cazurile lui Akim Livitin și Mihailo Hratțov⁴³, sau cel al unui grup întreg compus din 50 de oameni în frunte cu Andrei și Vasile Moskaliov, Ivan și Kirill Alexeev și Ivan Volkov⁴⁴. În ambele cazuri justiția a avut o atitudine destul de blândă, toți sectanții fiind eliberați prin cautiune. Profitând de toleranța judecătorească, imediat după ce au fost repuși în libertate, Ivan Volkov și Ivan Hratțov (fratele lui Mihailo Hratțov) au continuat activitatea de prozelitism în rândurile populației, reușind să constituie o sectă, care număra în rândurile sale 45 de persoane. Toți au fost arestați, însă, în urma hotărârii judecătorești ținutale Bender din 7 iunie 1821, au fost eliberați prin cautiune⁴⁵. Toleranța manifestată față de subotnici și duhobori, o altă sectă ortodoxă, se explică prin simpatiile împăratului Alexandru I pentru sectele respective.

O problemă mai puțin studiată este cea legată de infracțiunile îndreptate împotriva moralității, care cădeau sub incidența Codului civil. În niciun alt

⁴² Ibidem, f. 82 verso.

⁴³ ANRM, Fond 6, d. 87, f. 86 verso.

⁴⁴ Ibidem, f. 90- verso 91.

⁴⁵ Ibidem, f. 91- verso 92.

compartiment al dreptului nu se observa mai clar și reliefant ipocrizia autorităților ruse ca în aplicarea dreptului civil în Basarabia. Dacă în celelalte domenii ale dreptului introducerea modelului rusesc era una directă și imediată, atunci în ce privește relațiile familiale, moralitatea – aspecte ce făceau parte din viața cotidiană a majorității absolute a populației regiunii, tactica adoptată era una specială. Autoritățile țariste au recunoscut tacit existența dreptului local, bazat atât pe dreptul romano-bizantin, cât și pe obiceiul pământului. Conform datelor oficiale depistate, putem observa că infracțiunile îndreptate împotriva moralității erau destul de rare în Basarabia. În prima jumătate a secolului al XIX-lea au fost descoperite numai 9 cazuri, ceea ce atestă înalta moralitate a societății bazată pe valorile tradiționale creștine. Important este că absolut toate cazurile menționate au fost cercetate de către autoritățile locale sau cele religioase în baza legislației ruse, nu însă în baza cutumei autohtone.

Concluzii

Analiza dosarelor tribunalelor ținutale demonstrează că numai în primele șase luni ale anului 1821 au fost deschise 392 dosare, cu un număr total de 669 inculpați, fără a se ține cont de ținutul Sorociei, dosarele căruia nu se regăsesc în arhivă, cifra reală fiind mult mai mare. Reieșind din numărul populației Basarabiei, care, potrivit recensământului din 1817, era de aproximativ 482630 de oameni (Nistor 1991, p. 197), constatăm că sub anchetă se afla 0,13 % din întreaga populație, sau poate ceva mai mult, dacă vom lua în considerare și ținutul Soroca. Cota de 0,13 – 0,15 % prezintă media pe întreaga durată a anilor 1812-1828, fiind mult mai mică decât media din Imperiul Rus în prima jumătate al secolului al XIX-lea, care constituia 0,51 %⁴⁶. Infracțiunile cercetate de către tribunalele de toate nivelurile erau clasificate în următoarele categorii:

- a) furt – 108 dosare (27,5 %);
- b) tâlhărie și delapidare a bunurilor materiale – 15 dosare (3,8 %);
- c) omor premeditat și omor nepremeditat – 11 dosare (2,8 %);
- d) bătăi și huliganism – 19 dosare (4,8 %);
- e) trecerea frauduloasă a frontierei de stat – 9 dosare (2,2 %);
- f) falsificarea vizelor de reședință ale fugarilor din alte gubernii ale Imperiului Rus – 13 dosare (3,3 %);
- g) infracțiuni religioase – 4 dosare (1%);
- h) contrabanda, falsificarea și distrugerea monedei – 6 dosare (1,5 %).

În săvârșirea infracțiunilor respective au fost implicate 669 de persoane, dintre care, potrivit numelor de familie – metodă imperfectă, dar unica posibilă pentru începutul secolului al XIX-lea, moldovenii constituiau 111 persoane, sau 16,5 %. Putem menționa că în perioada anilor 1812-1828, conform datelor

⁴⁶ Calculul a fost efectuat de autor în baza numărului populației Imperiului în prima jumătate a secolului al XIX-lea și a numărului total de inculpați.

statistice, nivelul infracțional în Basarabia a crescut simțitor, ceea ce se explică, în primul rând, atât prin introducerea evidenței statistice în regiune care nu exista în trecut, cât și prin creșterea masivă a numărului populației, prin lipsa unei administrații eficiente în regiune. În același timp, nivelul infracțional în Basarabia era mai mic în comparație cu nivelul general pe Imperiu. Din acest punct de vedere, Basarabia era considerată ca o oază de liniște și pace. Faptul că populația băștinașă nu era atrasă în săvârșirea infracțiunilor se explică atât prin numărul mic al moldovenilor implicați în săvârșirea crimelor (16,5%), cât și prin faptul că majoritatea cazurilor cercetate de către judecătoriile ținutale nu erau criminale, ci cele civile. Din numărul total de 72 de dosare luate la evidență de către Tribunalul din Akkerman în prima jumătate a anului 1821, 53 erau cele civile, reprezentând majoritatea absolută, care erau procesate în conformitate cu legile autohtone⁴⁷. Faptul devine și mai relevant, dacă vom ține cont de faptul că cea mai mare parte a inculpaților au fost eliberați prin cauțiune, pe atunci cel mai răspândit tip de condamnare în Basarabia, justificat și prin numărul insuficient de închisori (Leșcu 2018, p. 201).

Referințe bibliografice:

1. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе, отделение 1, Том III, закон nr. 2334 (1830). Санкт-Петербург: Второе Отделение Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1643 с.
2. Свиньин П. (1867) Описание Бессарабской Области. Составлено ведомства государственной коллегии иностранных дел надворным советником Павлом Свиньиным, 1816 года, 1-го июня. *Записки Одесского общества истории и древностей*, т.6. Одесса.
3. Устав образования Бессарабской области 1818 г. Кишинев.
4. Agachi A. (2013) Comitetul Provizoriu al Basarabiei. *Promemoria. Revista Institutului de Istorie Socială*, Vol. IV, nr. 5-6, Chișinău: CEP USM.
5. Leșcu A. (2018) Fenomenul infracțional în Basarabia. 1812 – 1828. *Conferința științifică internațională "Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației"*, 7 iunie 2018, Volumul II, Cahul, p. 198-202.
6. Nistor I. (1991) *Istoria Basarabiei*. Chișinău: Cartea moldovenească.
7. Tomuleț V. (2008) Protestele și revendicările populației din Basarabia în anii 1812 – 1828. *Tyragetia*, seria nouă, vol. II [XVII], nr. 2, Chișinău, p. 43-64.

⁴⁷ ANRM, Fond 2, d. 726, f. 138.

RELAȚIILE POPULAȚIEI BASARABIEI CU MILITARIII RUȘI (1812 - 1828)

RELATIONS OF THE POPULATION OF BESSARABIA WITH THE RUSSIAN MILITARY (1812 - 1828)

Anatolie LEȘCU,
Academia Militară ale Forțelor Armate ”Alexandru cel Bun”
E-mail: lescuanatol@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-8278-8513

Rezumat: În articolul de față sunt analizate problemele ce țin de relațiile stabilite între populația Basarabiei și unitățile armatei ruse în primii ani de ocupație (1812 - 1828). De la bun început aceste relații au devenit destul de încordate, militarii ruși arătându-se aroganți și disprețuitori față de localnici. Nu erau rare cazuri când ei săvârșeau fărădelegi și acte incompatibile cu statutul militarului, fapte mușamalizate de către autorități. În baza documentelor inedite, autorul demonstrează cazurile concrete de abuzuri și fărădelegi săvârșite de către militarii ruși, cât și formele de protest ale populației băștinase față de astfel de cazuri.

Cuvinte-cheie: *armata, Basarabia, servicii, fărădelegi, abuzuri, rezistență, încartiruire, populația, localitate, regiment, stat-major, cazaci.*

CZU: 94(478+470),1812 /1828”

Abstract: The present article analyzes the problems related to the relations established between the population of Bessarabia and the units of the Russian army in the first years of occupation (1812 - 1828). From the outset these relations became quite tense, the Russian military appearing arrogant and contemptuous of the locals. There were no rare cases when they committed wrongdoing and acts incompatible with the status of the military, facts disguised by the authorities. Based on the new documents, the author demonstrates the concrete cases of abuses and wrongdoings committed by the Russian military, as well as the forms of protest of the native population regarding such cases.

Key-words: *army, Bessarabia, services, lawlessness, abuses, resistance, crossing, population, locality, regiment, General Staff, Cossacks.*

UDC: 94(478+470),1812 /1828”

Introducere

Odată cu anexarea Basarabiei acolo au fost dislocate și unitățile militare menite să întărească prezența autorităților țariste în regiune. Până când Europa era cuprinsă de războaiele napoleoniene prezența militară rusă în ținut era una foarte mică, practic neobservată, grosul armatei fiind îndreptată împotriva lui

Napoleon. Situația s-a schimbat odată cu înfrângerea lui Napoleon și revenirea în patrie în plina glorie a armatei țariste. Începând cu anul 1815, numărul trupelor dispuse în ținut creșteau constant - 1812 – 1813 – 7.100 oameni; 1814 – 1815 – 2.000 oameni; 1816 – 1819 – 24.619 oameni; 1820 – 1824 – 28 mii oameni; 1825 – 1828 – 34.501 oameni. Conform estimărilor autorului, în primii ani de ocupație un militar revenea la 42 de persoane de toate genurile și vârstele, ceea ce era o cifră destul de ridicată, iar în perioada anilor 1825 – 1828, un militar la 10 persoane, adică un militar la două familii (Leșcu 2018, p. 68). În pofida faptului că militarii respectivi făceau parte din cele mai bune unități ai armatei ruse, situația creată nu putea să nu trezească unele tensiuni în societate, obligată să-i întrețină pe acești oameni din puținul pe care îl aveau.

Relațiile populației Basarabiei cu militarii ruși

Odată instalată în Basarabia, armata rusă imediat a intrat în contact cu populația locală, care a primit-o dacă nu cu bucurie, atunci nici cu ostilitate. Armata rusă, una din puținele armate profesioniste a timpului, era cunoscută prin înaltă disciplină militară menținută cu diverse metode, inclusiv și pedepse corporale. Comandanții de toate nivelurile își aveau în obligațiunile sale funcționale menirea de a păstra relațiile bune cu populația locală unde erau încartiruite subunitățile și unitățile din subordinea sa. Totuși, ca și în orice armată din lume, era imposibil de ținut sub un control strict un număr enorm de oameni, cu o bogată experiență de luptă, trecuți prin mai multe războaie și campanii militare. Unii din ei au comis mai multe abuzuri, jafuri, crime și fărâdelegi. Din acest punct de vedere se evidențiau regimentele de cazaci. Liderul indiscutabil la capitolul încălcărilor grave a disciplinei militare și ordinii de drept era regimentul nr.2 cazacilor din Orenburg. Caracteristic pentru acest regiment era faptul că în săvârșirea infracțiunilor erau implicați nu numai cazacii de rând, ci și comandanții lor nemijlociți din corpul de ofițeri. Caz revoltător cu implicarea efectivului acestui regiment a avut loc în anul 1813.

Anexarea Basarabiei nu a putut opri relațiile economice și umane între cele două maluri ale Prutului, ca și cu Bucovina, anexată la Imperiul Habsburgic, aliatul politic și militar a Rusiei în perioada respectivă. Profitând de oportunități economice noi apărute în regiune nou încorporată la imperiul țarist și de lipsa unei bariere lingvistice, Basarabia a devenit atractivă pentru cetățeni austrieci din Bucovina, veniți în regiune pentru afaceri. Scopul economic urmăreau și locuitorii satului Găinești din ținutul Sucevei în frunte cu frații Vasile și Eremia Scutari, care au adus în Basarabia la pășunat în primăvara anului 1813 o cireadă de animale aparținând Logofătului Mitropoliei Moldovei Constantin Clucer.

Ciobanilor bucovineni de către autoritățile locale le-a fost stabilit loc de pășunat în vecinătatea localității Mitoc de lângă Prut, aflată în razia de observație a regimentului nr.2 cazacilor din Orenburg cu sediul statului major în satul

Dinăuți. Apariția ciobanilor, cetățeni al altui stat, a fost ca o mană cerească pentru cazaci. Sub amenințarea armelor, cazacii zilnic luau cu forța de la ei câte 2-3 miei. Încrezut în sine și în lipsa unui control eficient din partea superiorilor, sutașul acestui regiment Șarapov a impus abuziv o taxă ilegală de 2 cervoneți pentru adăparea animalelor. Fărădelegile și nedreptățile față de acești oameni au ajuns la apogeu în sărbătoarea zilei sfintelor Petru și Pavel. Prezentându-se la stână, cazacii Sokolov, Polonikov, Belșeev și Kurocikin au cerut ostentativ de la ciobani miei. Cuțitul răbdării a ajuns la os și ciobanii au refuzat cererea, fiind luați la bătaie. Bătuți cu bestialitate, trei dintre ciobani s-au aruncat în apele Prutului trecând înot în Moldova, dintre care unul s-a înecat. A doua zi, cazacii s-au întors la stână, snopind în bătaie pe cei rămași în urma căreia unul a decedat.

Speriați de cele întâmplate, sărmanii ciobani și-au adunat toate lucrurile și turmele și s-au mutat în alt loc, situat lângă Valea Mare. Teama de a fi descoperită omuciderea a două persoane i-a determinat pe cazaci să întreprindă niște măsuri urgente în vederea ascunderii faptelor sale pentru care ei puteau fi trași la răspundere penală. Intrând în cărdășie cu mazilii Ion Popov, Nicolae Gornicean, Nicolae Bechitari, cazacii au înscenat demascarea unei presupuse tentative de trecere frauduloase a frontierei de stat. Venind la crâșma din Valea mare unde ciobanii își luau masa, mazilii cu un număr de complici i-au învinuit pe ei că vor să treacă ilegal Prutul cu tot cu animale anunțând cazacii. Sosiți la fața locului, sutașul Șarapov i-a arestat pe toți ciobani, închizându-i într-un beci, unde acești oameni nenorociți au petrecut ilegal 2 luni de zile, ascunși de autoritățile locale. Bineînțeles, că toate animalele lor au fost confiscate de cazaci, sau mai bine zis luate de-a sila. Toate cele 2.000 de oi, 20 de boi, 47 vaci și un cal au fost vândute cu un preț de 1 leu 10 parale pentru o oaie și 30 lei un bou sau o vacă. Bani acumulați au fost împărțiți între complici. Crima poate că nu mai putea fi cunoscută de către autorităților locale, cu atât mai mult că, cazacii intenționau să-și treacă peste Prut, în Moldova, dacă unii din ei nu ar evada din închisoare improvizată, depunând la 14 ianuarie 1814 o plângere în fața ispravnicului ținutului Iași, Iamandi (ANRM, F. 5, 2, 112, f. 1-31). Nu se cunoaște reacția comandamentului acestui regiment la cele întâmplate, însă, ținând cont de evenimentele ulterioare, ea nu a fost una adecvată. Mai mult decât atât, este posibil, că în general nu a urmat nici un fel de reacție din partea sa.

Comportamentul brutal cu populația locală era caracteristic nu numai pentru gradații inferiori ale acestui regiment, cât și pentru corpul de ofițeri, în frunte cu comandantul său Vetoșnikov. Remarcabil este și faptul că conducerea unității persecutau nu numai pe țărani simpli din localitate de dispunere, ci și autoritățile locale, care reprezentau în persoana sa pe însuși Imperatorul, cum ar fi cazul ispravnicului din ținutul Codru Popescul. Aflând de la localnici că, pe parcursul anului 1814 și începutul anului 1815, comandantul unității prin intimidări și bătaie impunea pe săteni să elibereze certificate false despre

comportamentul exemplar al efectivului încartiruit în localitățile ținutului, ispravnicul Popescul le-a întors înapoi în cancelaria regimentului.

Atitudinea demnă a funcționarului în apărarea intereselor populației a suscitât un sentiment de ură și antipatie din partea comandantului regimentului Vetoșnikov, alimentată prin cerința insistentă din partea lui Popescul de a pune capăt bătăilor țăranilor de către cazaci și reîntoarcerea căruțelor sătenilor rechiziționate ilegal de către ofițerii regimentului. Ultima cerință îi afecta pe mai mulți ofițeri, care foloseau căruțele sătenilor în scopurile personale. La 13 martie 1815, în jurul orei 22⁰⁰, Vetoșnikov, însoțit de 3 ofițeri și 4 cazaci au atacat sediul isprăvniceii unde locuia Popescul, au dat buzna în încăperile edificiului, l-a insultat și au cerut eliberarea certificatelor favorabile. În dimineața zilei următoare, la isprăvnicie s-a prezentat esaulul Gaibadulin cerând scuze de la Popescul pentru comportamentul său din noaptea trecută, nedemn de un ofițer. Peste puțin timp apare din nou comandantul Vetoșnikov cu un grup de ofițeri, iarăși insistând în mod brutal și grosolan, utilizând lexicon necenzurat, de a elibera certificate de bună conduită a efectivului regimentului. Ne lăsându-se intimidat, ispravnicul din nou le cere vizitatorilor de a face ordine în regiment (ANRM, F. 5, 2, 215, f. 53-54). O nouă serie de înjurături l-a impus pe Popescul să părăsească încăperea de serviciu, ascunzându-se de furia ofițerului într-un loc sigur, de unde la 15 martie a înaintat o plângere guvernatorului civil a Basarabiei.

Ineficiența acestor jalbe ne demonstrează și cazul următor, în care era implicat esaulul Gaibadulin, cunoscut deja nouă din cazul precedent. Aflarea acestui regiment în Basarabia influența negativ și moralitatea socială. Prezența militarilor, umblați prin Europa, sporea numărul divorțurilor și cazurilor de adulter. Bărbați tineri și chipeși, echipați într-o ținută strălucită, înconjurați de aureola cuceritorilor Europei, generoși, amabili și curtenitori, militarii ruși deveneau simbolul perfecțiunii în ochii și inimile frumoaselor moldovence. Un oarecare registrator de colegiu Evsiukov înaintează în octombrie 1815 ispravnicului ținutului Greceni o jalbă, reclamând pe esaulul Gaibadulin, care, fiind încartiruit în Chirhani, i-a ademenit soția să fugă la el. Reîntoarsă de către soț în sânul familiei, ea fuge din nou la bravul esaul (ANRM, F. 2 (1), 1, 440, f. 30-31). Numai plecarea cazacilor la baștină și schimbul lor cu un regiment a cazacilor de pe Don a scăpat Basarabia de acest regiment buclucaș.

În săvârșirea jafurilor și fărâdelegilor erau implicați nu numai cazaci, ci și trupele armatei regulate. Efectivul regimentelor de infanterie pe timpul trecerii lor prin localitățile ținutului urma a fi aprovizionat de către locuitori, devenind o sursă de jafuri și tâlhării. Ostașii a două batalioane regimentului Neișlot infanterie făcând un popas de două zile în satul Snegureni, ținutul Sorociei, au rechiziționat în zilele de 23 și 24 martie 1815 de la localnici 1 kg. de orz, trei care de fân, 2 vaci, mai multe curci, porci și găini. Fapta s-a repetat și în ziua de 25 martie, când prin sat a trecut o companie a aceluiași regiment. Pe data de 28 martie satul

tranzitează încă o companie a acestui regiment, rechiziționând abuziv de la localnici un car de fân și o vacă, iar pe 30 martie o altă companie a luat de la oameni amenințați cu bătaie încă o vacă, un car de fân și 8 dimirlii de orz (ANRM, F. 5, 2, 223, f. 4).

La 25 martie 1815 pe numele cancelariei regionale a parvenit o plângere de la locuitorii satului Chetrosu, în care se menționa că, înnoptând două nopți în sat, efectivul unui batalion de infanterie venit din Hotin a sustras de la săteni sub amenințarea cu moartea 45 dimirlii de ovăz, 4 care de fân, găini și alte animale domestice. Identic a procedat un alt batalion în trecere prin Chetrosu. Locuitorii satului pentru a potoli pofta militarilor au fost nevoiți se procure de la moșierul Leonard 3 kg. de orz contra unei sume de 10 lei. Pe lângă orz ostașii au mai luat și 3 kg. de fân, găini, unt și altele, pentru care ei au plătit localnicilor o sumă de numai 3 lei (ANRM, F. 5, 2, 223, f. 9).

Pe lângă încălcări de disciplina militară, ostașii săvârșeau și unele crime odioase. Așadar, în noiembrie 1824 un soldat al regimentului 34 vânători, Vasile Tatianov, intenționat a ucis o femeie, iar peste un an, în noiembrie 1825 doi ostași ai regimentului Iakutsk infanterie, Klimov și Afanasief, l-au prădat pe locuitorul satului Buiucani Andrei Monta. În ambele cazuri comandantii au reacționat prompt, recurgând la pedepsirea lor prin biciuire. Unica problema apărută era lipsa călăului în Basarabia, deoarece călăul principal din Chișinău, Ignatie Vorobiov, a fost surprins în legături cu faimosul tâlhar Ursul și destituit din funcție cu deschiderea anchetei de serviciu. Pentru a executa pedeapsa aplicată ostașilor criminali din Tiraspol a fost adus călăul Piotr Alexeev. Soldatul Vasile Tatianov a fost pedepsit pentru omucidere cu 61 lovituri de bici (ANRM, F. 2, 1, 974, f. 15), iar ostașii Klimov și Afanasief cu 31 lovituri de bici fiecare, aplicate public la locul săvârșirii crimei cu trimitere la munci silnice în Siberia (ANRM, F. 2, 1, 974, f. 53V).

Boierimea locală, înnobilită de guvernul țarist, încerca, în măsura posibilităților sale să protejeze interesele populației autohtone. Nobilimea a acceptat noul regim, față de care nu s-a opus niciodată deschis. Fronda opoziționistă se manifesta plin folosire ostentativă în comunicare a „limbii moldovenești”, critica, adusă modului de viață din Rusia, armatei ruse, obiceiurilor și tradițiilor cuceritorilor. Astfel de caz a avut loc în februarie 1825, în el fiind implicați tineri reprezentanți a celor mai de vază familii nobiliare din Basarabia – Nicolae Donici, Iordache Catargi, Iancu Russo, Constantin Donici, Constantin Millo și Dimitrie Russo. Conflictul între ofițerii diviziei 17 infanterie și nobili basarabeni s-a iscat pe data de 8 februarie 1825, când porucicul Lukomski, ofițerul serviciului de intență a diviziei, venit cu problemele de serviciu în oficiul de hotărnicie, în prezența impiegatului acestui oficiu Dimitrie Russo ostentativ a declarat că: „...ar fi bine ca contele Voronțov să emită un ordin special de impunere a funcționarilor acestui serviciu de a studia aritmetica”, la

care Dimitrie Russo i-a răspuns tăios că: "...când pe noi (moldoveni) au să învețe matematică, pe ofițeri au să învețe gramatica" (ANRM, F. 5, 3, 691, f. 3).

Schimbul de replici a continuat ziua următoare. Întors după serviciul de zi la gazdă pe care o închiria în casa secretarului gubernial Constantin Millo, porucicul Lukomski a întâlnit la stăpânul casei un grup de oaspeți-moldoveni, alcătuit din Alexandru Rosset-Roznovanu, Iordache Catargi, Dimitrie Russo, Constantin Pruncul și fratele gazdei, subofițerul batalionului 6 pioneri Millo, care discutau ceva în limba maternă. Observându-l pe ofițer intrat în casă și care se îndrepta în odaia sa, C. Pruncul a început să vorbească în limba rusă, caracterizând negativ comportamentul bătărănesc a ofițerilor ruși în societate. La cele spuse subofițerul Millo a adăugat: "Slavă Domnului că în ultimul timp gulerașii roșii (porecla ofițerilor diviziei respective) rar apar în societate". La care C. Pruncul a mai adăugat: "...a apărut unul, dar și acela era beat" (ANRM, F. 5, 3, 691, f. 2). Luat prin surprindere, Lukomski îi face observație ca superiorul în grad subofițerului Millo, la care ultimul îi răspunde că el nu vede în Lukomski un ofițer. Se prinde o discuție aprinsă în care intervine și D. Russo, amenințându-l pe ofițer cu bătaie în caz dacă el va înainta raport oficial pe instanță împotriva subofițerului Millo. În apărarea fratelui a sărit și C. Millo, acuzând pe porucic de lașitate cu următoarele cuvinte: "...domnule, sunteți deja compromis și după cum se pare, nu sunteți în stare să vă apărați demnitatea, ca și toate gulere roșii."

Dezonoarea putea fi ștearsă numai prin duel. În dimineața zilei de 12 februarie, în jurul orei 9⁰⁰ porucicul Lukomski, însoțit de către doi secundanți, podporucicul Poltorațkii și subofițerul Kologrivov s-au prezentat în casa lui Nicolae Donici, unde deja se aflau Dimitrie Russo, Iordache Catargi, Iancu Russo și Costache Millo. Ca și data precedentă, între două tabere s-a iscat o ceartă, transformată în scurt timp într-o încăierare adevărată. Pe timpul altercației Iordache Catargi și Iancu Russo i-au depozat pe Kologrivov și Poltorațkii de pistoale, care, dezarmați, s-au retras în curte, ținând la distanță cu săbiile sale pe moldoveni înfuriați. Conflictul s-a potolit abia după ce Constantin Millo a chemat patrula din corpul de gardă a garnizoanei Chișinău (ANRM, F. 5, 3, 691, f. 5v).

Abaterile disciplinare și infracțiunile comise de către militari nu rămâneau fără urmări și luarea unor măsuri de combaterea lor de către comandament. Numai în anul 1825 sub arest se aflau 133 de militari (ANRM, F. 3, 1, 581, f. 26). Pedepse aspre militarilor erau aplicate în cazuri de încălcare a regulamentelor și disciplinei militare sau în cazuri unor infracțiuni deosebit de grave, care cădeau sub incidența Codului Penal. Celelalte infracțiuni, săvârșite împotriva populației civile erau privite cu oarecare toleranță, comandanții de toate nivelurile limitându-se la emiterea unor ordine „severe” și „drastice” prin conținut și ineficiente prin executare.

Locuitorii Basarabiei își apărau drepturile sale prin diferite metode, cea mai răspândită fiind înaintarea plângerilor autorităților civile. Altă formă de

rezistență, după importanță, era refuzul sub diferite pretexte de a îndeplini diferite lucrări și corvezi în folosul militarilor. Rezistența fizică în perioada anilor 1812 – 1828 era practică numai de reprezentanții nobilimii. Țăranii, fie de teama represaliilor și oportunistului, fie că încă nu s-au spulberat simpatiile față de o oaste creștină, nu-și manifestau în perioada respectivă o atitudine vădit ostilă față de armata rusă și nu au fost implicați în acte de rezistență fizică. Totuși, diferite abuzuri, jafuri, tâlhării și crime înfăptuite de militarii ruși aduceau treptat la deziluzionarea populației Basarabiei față de Rusia.

Concluzie

Imediat după ocupație, ostașii ruși au și început să se manifeste cu dispreț față de populația locală, săvârșind diferite acte și fărâdelegi, furt, jaf, bătăi, violuri, omoruri și altele. Manifestări de barbarism față de oamenii pașnici deseori erau tolerate tacit de către ofițeri iar în unele cazuri chiar și instigate de ei. Măsurile disciplinare luate de eșalonul superior erau insuficiente și în multe cazuri pur formale, ceea ce nu putea să nu provoace opoziția populației băștinașă față de abuzurile militarilor. Este cunoscut numai un caz de pedepsire aspră a militarilor implicați în săvârșirea diferitelor crime. În perioada respectivă s-au format primele forme de rezistență față de abuzurile săvârșite. Metoda cea mai răspândită, pașnică, față de abuzurile militarilor era înaintarea plângerilor autorităților civile. În cele mai multe cazuri ele erau mușamalizate de către autorități. A doua formă de luptă după importanță era refuzul sub diferite pretexte de a îndeplini diferite lucrări și corvezi în folosul militarilor. Ceea ce ține de metode violente, întrebuințarea forței fizice în rezolvarea conflictelor, în perioada anilor 1812 – 1828 ea era practică numai de reprezentanții nobilimii.

Referințe bibliografice:

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fondul 2 (1), Inv. 1, Doc. 440(ANRM, F. 2, 1, 440)
2. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fondul 2, Inv. 1, Doc. 974(ANRM, F. 2, 1, 974)
3. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fondul 3, Inv. 1, Doc. 581 (ANRM, F. 3, 1, 581)
4. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fondul 5, Inv. 2, Doc. 112 (ANRM, F. 5, 2, 112)
5. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fondul 5, Inv. 2, Doc. 115 (ANRM, F. 5, 2, 115)
6. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fondul 5, Inv. 2, Doc. 223 (ANRM, F. 5, 2, 223)
7. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fondul 5, Inv. 3, Doc. 691 (ANRM, F. 5, 3, 691)
8. Leșcu A. (2018) Basarabia și asigurarea logistică a trupelor ruse în anii 1812 – 1874. București: Editura militară.

ISSN 2345-1858

E-ISSN 2345-1890

<http://jss.usch.md/>

**Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din
Cahul: Seria „Științe Sociale”**
Ediție semestrială

**The Scientific Journal of Cahul State University "B. P. Hasdeu": Social
Sciences**
Semestrial edition

№. 2 (10), 2019

Piața Independenței 1,
Cahul, MD-3909
Republica Moldova

tel: 0299 2 54 85
e-mail: journal.ss@usch.md

Bun de tipar: 28.10.2019
Format: 17,6 cm x 25 cm
Coli de tipar: 5,81
Tirajul 120 ex.

Tipografia „CentroGrafic” SRL, Cahul
Tel. 0299 25949